

Omsorg eller ordning?

En kvalitativ studie om hur kriminalvårdare beskriver balansen mellan empati och kontroll i arbetet med unga lagöverträdare

Anna Ritzler och Johanna Nilsson

Handledare

Cecilia Nordquist

Kandidatuppsats: SOCK10, 15 HP

Sidantal: 53

Titel: Omsorg eller ordning? En kvalitativ studie om hur kriminalvårdare beskriver balansen mellan empati och kontroll i arbetet med unga lagöverträdare.

Författare: Anna Ritzler, Johanna Nilsson

Handledare: Cecilia Nordquist

Sociologiska Institutionen, Vårterminen 2026

Abstract

Sverige står inför rättsliga utmaningar i takt med en växande gängkriminalitet där allt yngre barn rekryteras för att utföra brott kopplade till narkotika, vapen och våld. Således förväntas en sänkt straffbarhetsålder, från 15 år till 13 år, träda i kraft i juli 2026, vilket innebär att fler minderåriga kommer häktas. Studien syftar till att undersöka hur kriminalvårdare, utifrån sitt handlingsutrymme, beskriver och hanterar balansen mellan empati och kontroll i arbetet med unga intagna, samt hur de förhåller sig till eventuella spänningar mellan barns rättigheter och institutionella krav på kontroll. Studiens metod består av 7 semistrukturerade intervjuer med kriminalvårdare på svenska häkten. Intervjumaterialet kodades tematiskt och centrala teman identifierades. I analysen användes Michael Lipskys teori om street level bureaucrats för att belysa hur kriminalvårdarnas handlingsutrymme influerar avvägningar mellan empati och kontroll samt de institutionella ramar kriminalvårdare arbetar under. Utöver detta användes Arlie Hochschilds begrepp gällande emotionellt arbete och känsloregler som belyser hur känslor regleras och formas inom yrkesrollen. Resultatet visade att kriminalvårdare betraktar empati och kontroll som kompletterande element. Ett empatiskt förhållningssätt och förmågan att "se människan" ansågs viktigt för att verka rehabiliterande och konfliktminimerande. Vidare framställs strategier för att inte bli för känslomässigt engagerad, som att inte ta del av de häktades brottsrubricering och vara "personlig men inte privat". Resultatet visade även att kriminalvårdens höga belastning och resursbrist försvårade arbetet med isoleringsbrytande och relationsskapande arbete. Studiens metod ansågs vara gynnsam för studiens syfte och för att fånga kriminalvårdarnas egna perspektiv. Dock konstaterades begränsningar avseende urval, forskningsdesign och möjlighet till generalisering.

Nyckelord: Kriminalvårdare, unga lagöverträdare, empati, känsloregler, kontroll, handlingsutrymme

1. Inledning.....	1
1.1 Syfte och frågeställning.....	2
2. Tidigare forskning.....	3
2.1 Det nuvarande rättsläget.....	3
2.2 Kriminalvårdare, känslor och empati.....	5
2.3 Relationen kriminalvårdare och unga lagöverträdare.....	7
2.4 Kriminalvårdares handlingsutrymme.....	9
3. Teori.....	11
3.1 Street-level bureaucrats.....	11
3.1.1 Kontroll.....	13
3.2 Emotionssociologi.....	14
3.2.1 Empati.....	15
4. Metod.....	16
4.1 Forskningsdesign och ansats.....	16
4.1.1 Forskarrollen.....	17
4.2 Urval.....	17
4.3 Datainsamling.....	19
4.4 Analysmetod.....	20
4.4.1 Reliabilitet och validitet.....	22
4.5 Etiska överväganden.....	23
5. Analys.....	24
5.1 Empati och känslomässigt engagemang.....	25
5.2 Att se människan bakom brottet.....	28
5.3 Neutralitet genom distans.....	31
5.4 Personlig men inte privat.....	32
5.5 Respekt under villkor.....	35
5.6 Organisatorisk kontroll.....	37
6. Avslutande Diskussion.....	40
7. Referenser.....	43
7.1 Lagar och författningar.....	43
7.2 Statliga dokument.....	43
7.3 Tidigare forskning.....	44
7.4 Teori och metod.....	45
8. Bilagor.....	47
8.1 Intervjuguide.....	47
8.2 Informationsbrev.....	49
8.3 Samtyckesblankett.....	51

1. Inledning

Under de senaste åren har barns involvering i allvarlig brottslighet fått ökad uppmärksamhet. I SOU 2025:11 (s.147, 160) framställs den växande gängkriminaliteten som ett allvarligt samhällsproblem, mot bakgrund av att allt fler minderåriga rekryteras och involveras i allvarlig kriminalitet. Utifrån denna utveckling förväntas en sänkt straffbarhetsålder från 15 år till 13 år för allvarlig brottslighet träda i kraft i juli 2026 (SOU 2025:11, s.21;

Regeringskansliet, 2026). Således kommer allt fler minderåriga frihetsberövas inom ramen för häktning, vilket kommer öka belastningen på Kriminalvården. I relation till detta framhävs hur unga är en särskilt sårbar grupp, till skillnad från vuxna intagna, eftersom de inte är fullt utvecklade, vilket ökar risken för negativa konsekvenser av frihetsberövandet, såväl psykiskt, fysiskt som socialt (Bickle & Cesaroni, 2026, s.335-336; SOU 2025:11, s.190-191).

Barnkonventionen är sedan 1 januari 2020 svensk lag och syftar till att ge alla barn under 18 år egna rättigheter (UNICEF, u.å: SOU 2025:11 s. 117). Konventionen innehåller fyra grundprinciper: icke-diskriminering (artikel 2), barnets bästa (artikel 3), rätten till liv, överlevnad och utveckling (artikel 6) samt rätten att uttrycka sina åsikter och bli hörd (artikel 12) (UNICEF, u.å). Konventionen innehåller också särskilda bestämmelser om barn i rättssystemet. Artikel 37 betonar hur frihetsberövande enbart får användas som sista utväg och under kortast möjliga tid, att barnet ska behandlas med respekt samt hållas avskilt från vuxna om det inte strider mot barnets bästa (UNICEF, u.å: SOU 2025:11, s.121-123). Ett exempel på detta återfinns i häkteslagen (2010:611) § 5a som framhäver hur barn under 18 år har rätt att vistas med personal eller andra personer i minst fyra timmar varje dag i syfte att bryta isoleringen. Barn har dessutom rätt till kontakt med sin familj vid frihetsberövande åtgärder (SOU 2025: 11, s.124). Artikel 40 betonar att rättsprocessen ska vara barnanpassad och syfta till återanpassning, där alternativa åtgärder till frihetsberövande ska prioriteras (UNICEF, u.å: SOU 2025:11, s.124-125). Mot denna bakgrund riktar studien sitt fokus mot hur barns rättigheter vid frihetsberövande förstås och omsätts av kriminalvårdare i praktiken, med särskilt fokus på rättigheter om barnets bästa, isolering och återanpassning.

En stor del av kriminalvårdens arbete består av att bygga relationer med de intagna för att främja beteendeförändring och rehabilitering, men även som en form av konfliktminimering och trygghetsskapande (Bickle & Cesaroni, 2026, s.335-336). Rollen som kriminalvårdare

kan därmed karaktäriseras med emotionellt omsorgsarbete men även kontroll, något som kräver balans och professionellt omdöme (Bickle & Cesaroni, 2026, s.333; Haggerty & Bucerius, 2020, s.147). Balansen mellan kontroll och empati kan förklaras av handlingsutrymmet som definieras som det utrymme kriminalvårdare har att göra egna bedömningar och beslut för hur regler och lagar tillämpas i praktiken (Haggerty & Bucerius, 2020, s.138). Ju mer handlingsutrymme en kriminalvårdare besitter, desto större möjligheter finns att göra avvägningar utifrån empati och kontroll i arbetet.

Studien undersöker därmed hur kriminalvårdare på svenska häkten hanterar denna balans när det kommer till arbetet med unga lagöverträdare. Detta kan, ur ett sociologiskt perspektiv, anses relevant på individnivå med grund i de psykiska och sociala påfrestningar frihetsberövande har, i synnerhet för unga lagöverträdare. Vidare kan en argumentera för den sociologiska relevansen på samhällsnivå utifrån hur frihetsberövande påverkar individens möjligheter till återanpassning i samhället samt risken för återfall i brottslighet. Tidigare forskning beskriver att kriminalvårdare besitter en dubbel roll präglad av omsorg och kontroll men inrymmer en kunskapslucka gällande hur denna balans förhåller sig till unga lagöverträdare, särskilt i en svensk kontext. Dessa studier har behandlat rollen som kriminalvårdare utifrån olika aspekter som regeltillämpning och känslomässigt engagemang men mindre uppmärksamhet har riktats åt hur dessa relaterar till varandra. Detta utgör en kunskapslucka som denna studie avser att fylla.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med studien är att undersöka hur kriminalvårdare, utifrån sitt handlingsutrymme, beskriver och hanterar balansen mellan empati och kontroll i arbetet med unga intagna, samt hur de förhåller sig till eventuella spänningar mellan barns rättigheter och institutionella krav på kontroll. Studiens fokus ligger på vad kriminalvården definierar som barn (15-17 år) men inkluderar i viss mån ungdomar (18-21 år) för jämförelse.

Syftet uppnås genom att följande frågeställningar besvaras:

1. Hur beskriver och förstår kriminalvårdare balansen mellan kontroll och empati i arbetet med unga lagöverträdare?

2. Vilka strategier använder kriminalvårdare utifrån sitt handlingsutrymme för att upprätthålla kontroll och hur förhåller sig dessa till barns rättigheter?

2. Tidigare forskning

Den tidigare forskningen inom studiens område är mångfacetterad. För att skapa struktur och tydlighet har forskningen därmed organiserats i fyra tematiska underrubriker. Inledningsvis behandlas det nuvarande rättsläget, vilket ger en övergripande förståelse för de juridiska ramar som styr kriminalvårdens arbete. Därefter presenteras forskning om kriminalvårdare med fokus på känslor och empati, där yrkesrollens emotionella dimensioner belyses. Vidare behandlas relationen mellan kriminalvårdare och unga lagöverträdare med särskilt fokus på interaktion, makt och förtroendeskapande processer. Avslutningsvis diskuteras kriminalvårdares handlingsutrymme vilket synliggör hur professionella bedömningar och organisatoriska villkor påverkar det praktiska arbetet.

2.1 Det nuvarande rättsläget

Under senare år har den allvarliga brottsligheten bland minderåriga ökat i Sverige, särskilt brottslighet kopplad till kriminella gäng och nätverk (SOU 2025:11, s.147).

Gärningspersonerna blir allt yngre, vilket konstateras grunda sig i att de får reducerat straff i jämförelse med äldre, att de kräver lägre ersättning och att risken är lägre för dem att bli upptäckta av polis (SOU 2025:11, s.160). "Arbetsuppgifterna" inom gängen varierar för de minderåriga men innefattar bland annat förvaring av narkotika och vapen, distribution av narkotika men även allvarliga våldsbrott som mord, skjutningar och sprängningar (SOU 2025: 11, s.159–160). Utifrån detta föreslås en sänkning av straffbarhetsåldern från 15 till 13 år för brott med ett straffvärde om 5 år eller mer (SOU 2025:11, s.21). Argumenten för en sådan specifik reglering, och inte en generell sänkning av straffbarhetsåldern, grundar sig i att mindre allvarlig brottslighet inte utgör problemet (SOU 2025:11, s.19-20). Kriminalvården har i sitt remissvar motstridigt lagförslaget med anledning av de negativa konsekvenser frihetsberövande har på barn samt att myndigheten inte anser sig besitta kapaciteten att ta hand om dessa (Kriminalvården, 2026b). Trots detta förväntas lagförslaget träda i kraft den 3 juli 2026 (Regeringskansliet, 2026). Medan remissvaret formulerar problematiken på en strukturell och policyrelaterad nivå, förflyttar denna studie analysen till individnivå, där kriminalvårdare konkret måste hantera balansen mellan empati, kontroll och barns rättigheter

i mötet med unga intagna. Studien bidrar därmed med kunskap om hur denna balans omsätts i praktiken samt hur barns rättigheter förhandlas inom ramen för kriminalvårdares dagliga arbete.

Att frihetsberöva barn ses som ett hinder mot deras psykosociala utveckling genom minskad kontakt med sin omgivning, försämrad utbildning och arbetsmarknadsanknytning (SOU 2025:11, s.192). Det framhävs även hur barn är känsliga mot straffrättsliga påföljder och hur sådana riskerar att ge upphov till fysiska och mentala problem. Människans socioemotionella system, som gör att människor söker spänning och belöning, utvecklas snabbt under tonåren och tidig 20-årsålder (SOU 2025:11, s.191). Det kognitiva kontrollsystemet som styr impuls kontroll, konsekvenstänk och riskvärdering utvecklas senare vilket resulterar i att tonåringar i högre grad söker spänning och risker än vuxna. De anses därmed inte kunna bära ansvar för sina handlingar i lika hög grad som vuxna (SOU 2025:11, s.190-191).

I Sverige kan individer som är misstänkta för brott bli frihetsberövade genom häktning innan de fått sitt mål prövat i domstol (Kriminalvården, 2026c, s.27). För att en minderårig ska kunna häktas krävs synnerliga skäl samt att det misstänkta brottet har minst ett års fängelse på straffskalan enligt 23§ i lagen (SFS 1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Det bör finnas häktningsskäl i form av att den misstänkte försvårar den rättsliga processen, exempelvis genom att påverka utredningen, undandra sig lagföring eller fortsätta begå brott under pågående utredning enligt Rättegångsbalken 24 kap 1§ (SFS 1942:740). Bedömningen av häktning ska präglas av stor restriktivitet och särskild hänsyn till barnets bästa, i enlighet med Barnkonventionen. I enlighet med lag (SFS 1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare 23 a§ får en misstänkt minderårig vara häktad under en sammanhängande tid om högst tre månader fram tills att åtal väcks, därefter kan åklagaren begära förlängning av häktningstiden om synnerliga skäl finns. Någon absolut tidsgräns för hur länge en person kan vara frihetsberövad finns inte, men proportionalitetsprincipen innebär att häktningens längden ska begränsas till vad som är nödvändigt (Lönnqvist, 2023, s.6). Av denna anledning sker, i enlighet med Rättegångsbalken 24 kap 18§ (SFS 1942:740), regelbundna omprövningar av häktningsbeslutet i Sverige varannan vecka.

Lönnqvist (2023, s.10), som in sin studie manuellt samlat in häktningsstatistik från årsrapporter av statliga myndigheter i de nordiska länderna, visar att det i Sverige, som tidigare haft den lägsta häktningsspopulationen, skett en markant ökning och placerade sig år 2020 på andra plats i Norden. Lönnqvists studie visar att Sverige är det enda landet där häktning förekommer i större omfattning än fängelsedomar (Lönnqvist, 2023, s.12). Enligt statistik från kriminalvården (2026d, s.4) har antalet klienter under 18 år i häkte ökat. Under 2024 avslutades 475 häktningar i jämförelse med 194 år 2022. Kriminalvården uppger i sin årsredovisning från 2025 att den ökade beläggningen för såväl häkte som anstalt är ansträngd (Kriminalvården, 2026c, s.26). Detta har resulterat i organisatoriska begränsningar som försämrat möjligheterna att ta emot besök, genomföra promenader samt en ökad risk för incidenter (Kriminalvården, 2026c, s.28). Arbetet med isoleringsbrytande åtgärder begränsades till följd av brist på lokaler och personalresurser vilket innebar att lagkravet om 4 timmar isoleringsbrytande åtgärder för frihetsberövade minderåriga endast uppnåddes i 72% av fallen (Kriminalvården, 2026c, s.29, 49-50).

Som häktad är man inlåst i sitt bostadsrum 23 timmar om dygnet och har rätt till 1 timmes promenad på häktets rastgård (Kriminalvården, 2026a, s.35). Vad du kan göra som häktad beror på vad de olika häktena har att erbjuda men påverkas även av den pågående rättsprocessen. På häktet finns gym och gemensamhetsrum där den intagne kan umgås själv, med andra intagna eller med personal. En misstänkt kan enligt Rättegångsbalken (SFS 1942:740) 6 kap 1§ beläggas med restriktioner som begränsar dennes kontakt med omvärlden. Restriktioner kan bland annat beröra rätten att placeras och umgås med andra intagna, rätten att följa omvärlden genom tidskrifter eller tv samt rätten att ta emot besök eller brev (SFS 1942:740, 6 kap 2§). Kriminalvården skriver i sin årsredovisning från 2025 (2026c, s.5) att dubbelbeläggning, det vill säga att två intagna delar bostadsrum, är standard om lokaler och restriktioner tillåter det. I den aktuella studien blir det därför intressant att se hur detta påverkar unga lagöverträdare i verksamheten. För att fördjupa förståelsen av kriminalvårdare och deras förhållningssätt till empati och känslor behandlar nästa avsnitt tidigare forskning på området.

2.2 Kriminalvårdare, känslor och empati

Häkten utgör emotionellt krävande arbetsmiljöer (Nylander, Lindberg & Bruhn, 2011; Tarrant & Torn, 2021; Franzén & Jonsson, 2024). I tidigare forskning lyfts hur kriminalvårdares yrkesroll kännetecknas som en balans mellan kontroll och omsorg. Det emotionella arbetet består av att bemöta intagnas skiftande känslor, samtidigt som de behöver kontrollera sina egna emotionella reaktioner och hantera den psykiska påfrestningen som arbetet innebär (Nylander, Lindberg & Bruhn, 2011, s.469). I relation till detta beskrivs humor som ett viktigt arbetsverktyg för att hantera konflikter och för att främja en positiv och avslappnad atmosfär (Franzén & Jonsson, 2024, s.3) .

Kriminalvårdare beskrivs i sin yrkesroll besitta dubbla uppdrag, att hålla en säker förvaring samtidigt som man planerar för återanpassning (Nylander, Lindberg & Bruhn, 2011, s.469). Genom fallstudier av 5 fängelser, med 25 djupintervjuer, 7 fokusgruppsintervjuer samt 120 timmar av observation demonstrerar Nylander och kollegor hur den svenska kriminalvården ofta präglas av uttrycket “var personlig men inte privat” (2011, s.471). Den kvalitativa metoden kompletterades sedan med en kvantitativ enkät som visade att arbetet kräver ett respektfullt förhållningssätt och förtroendeskapande relationer, men utan att bli alltför känslomässigt engagerad (Nylander, Lindberg & Bruhn, 2011, s.472). Den emotionella belastningen skiljer sig beroende på avdelning. På säkerhetsavdelningar finns en stark kontroll där personalen förväntas framstå som självsäker och bestämd, även om det inte alltid motsvarar verkligheten, vilket kan beskrivas som ett professionellt upprätthållande av en känslomässig fasad utan djupare engagemang (Nylander, Lindberg & Bruhn, 2011, s.476). I behandlings- och låg-säkerhetsavdelningar finns mer närhet, samtal och gemensamma aktiviteter vilket resulterar i ömsesidig respekt och mer känslomässig investering (Nylander, Lindberg & Bruhn, 2011, s.471).

En arbetsmetod i linje med organisationens formella regler är att tillämpa ett lågaffektivt bemötande i syfte att förebygga konflikter (Nylander, Lindberg & Bruhn, 2011, s.472). Även humor beskrivs kunna fungera för att minska spänningar, men förutsätter fingertoppskänsla och timing (Nylander, Lindberg & Bruhn, 2011, s.473). Franzén och Jonsson (2024, s.3) lyfter humor som ett sätt att skapa gemenskap inom personalstyrkan men även mellan kriminalvårdare och intagna. Genom en etnografisk studie på svenska ungdomshem visar

Franzén och Jonsson (2024, s.6, 15-16) hur vardaglig och oskyldig humor, även kallat “banal humor”, spelar en avgörande roll i sociala relationer. Banal humor, som kan bestå av självironi, ordvitsar och dialektala stiliseringar skapar en god stämning, en avslappnad atmosfär och konfliktminimering (Franzén & Jonsson, 2024, s.15-16).

En förutsättning för att kriminalvårdare ska uppleva empati är gemensamma upplevelser och erfarenheter som skapar känslomässigt engagemang (Tarrant & Torn, 2021, s.304). Genom djupgående, semistrukturerade intervjuer med kriminalvårdare och unga intagna i åldrarna 15-18 år konstaterar Tarrant och Torn (2021, s.301, 304) tre nyckelfaktorer för att empati ska uppstå: att bygga en relation, skapa förtroende samt att kriminalvårdarna och de intagna betraktas som “mänskliga”. Till följd av att kriminalvårdare arbetar nära de intagna under en längre tid och därmed får möjlighet att lära känna dem läggs grunden för empatiska känslor. Sådana relationer utvecklar också ett starkare förtroende där de olika grupperna kan se bortom uniformen. Det krävs även goda organisatoriska förutsättningar för att utveckla empati, då en bristande arbetsmiljö och scheman som hindrar “kvalitetstid” påverkar kriminalvårdarna och deras inställning till arbetet, vilket i sin tur färgar av sig på relationerna med de unga intagna (Tarrant & Torn, 2021, s.304). Studien beskriver även empati som något begränsat. Om personal utsätts för negativt beteende eller övergrepp kan deras motivation att känna empati minska, och ungdomar kan uppleva att personalens empati är villkorad (Tarrant & Torn, 2021, s.306-307).

Denna studie tar avstamp i Tarrant och Torn (2021) genom att vidare undersöka kriminalvårdares individuella erfarenheter av empati, men i en svensk häkteskontext. Studien motiveras särskilt av det nuvarande rättsläget samt förändringar i svensk lagstiftning avseende unga lagöverträdare. Ett individperspektiv anses relevant då tidigare forskning, utöver Tarrant och Torn (2021), främst har fokuserat på de övergripande organisatoriska villkoren för emotionellt arbete. Vår studie avser att bidra med kunskap om hur kriminalvårdare själva beskriver graden av empati i mötet med unga intagna, samt hur de aktivt förhandlar, reglerar och ibland begränsar sitt empatiska engagemang i konkreta situationer. För att kunna belysa balansen mellan empati och kontroll är det viktigt att skapa en förståelse för relationen mellan kriminalvårdare och unga lagöverträdare, vilket nästa avsnitt behandlar.

2.3 Relationen kriminalvårdare och unga lagöverträdare

Relationen mellan kriminalvårdare och unga lagöverträdare lyfts som central för rehabilitering och återanpassning, då frihetsberövandet innebär en stark negativ påfrestning med begränsad kontakt med familj samt minskad tillgång till utbildning och arbete (Cesaroni & Peterson-Badali, 2010 s.108). Genomgående belyser tidigare forskning hur kriminalvårdares maktutövning har genomgått en förändring där den direkta och synliga kontrollen har minskat (Crewe, 2011, s.456). I högre grad riktas nu fokus mot att påverka individens inre drivkrafter och förmåga till självreglering, där intagna förväntas visa en egen vilja till förändring, vilket beskrivs i termer av mjuk makt (Crewe, 2011, s.460; Haggerty & Bucerius, 2020; Stevens, Schultz & Patterson, 2024). Möjligheterna för kriminalvårdare att umgås och bygga relationer med de unga intagna påverkas dock av kontextuella faktorer såsom antalet intagna samt deras aggressivitet och våldskapacitet.

Bickle och Cesaroni (2026, s.335-336) hävdar att kriminalvårdare och unga intagna befinner sig inom en "terapeutisk allians" där skapandet av starka relationer möjliggör en förbättrad livskvalitet, rehabilitering och beteendeförändring. Detta visades genom en multi-metodstudie där kriminalvårdare på kanadensiska ungdomsanstalter svarade på enkätfrågor om arbete i öppen- och skalnivå (Bickle & Cesaroni, 2026, s.342-344). Resultatet kan förstås mot bakgrund av att kriminalvårdare, i arbete med unga lagöverträdare, axlar andra roller utöver kontrollfunktionen, däribland som föräldrafigur som kan erbjuda emotionellt stöd (Bickle & Cesaroni, 2026, s.333). Detta stöds av Kriminalvården (2026d, s.19) som i en forskningsrapport baserad på en tematisk analys av intervjuer med 30 minderåriga kriminalvårdsklienter inom anstalt och frivård, visar på vikten av relationer mellan kriminalvårdare och intagna. Positiva relationer mellan kriminalvårdare och intagna kännetecknas av att personalen är uppmärksam, närvarande samt har ett igenkännande förhållningssätt. Vidare uppger de unga att personalen ofta bjuder in till samtal präglade av humor och beskrivningar av "hur man kan leva ett bra liv utan att vara kriminell" (Kriminalvården, 2026d, s.20). I kontrast till detta kännetecknas negativa relationer av frånvaro, såväl fysiskt som mentalt, vilket de unga uppger skapar en misstänksamhet och synliggör en "vi mot dom"-mentalitet (Kriminalvården, 2026d, s.19).

Ricciardelli, Adorjan och Peters (2019, s.512), vars studie grundar sig på 24 djupintervjuer med kriminalvårdare på kanadensiska ungdomsanstalter, lyfter hur relationsbyggande kräver goda organisatoriska förutsättningar. Med färre frihetsberövade ungdomar sker naturligt en ökning av antalet interaktioner samt längden på dessa. Den kriminalpolitiska utvecklingen i Kanada, med kortare fängelsestraff, innebär att kriminalvårdare upplevde att de inte kunde utveckla lika starka relationer som när ungdomarna spenderade längre tid i fängelsemiljön (2019, s.516). Författarna lyfter vidare hur kriminalvårdarnas personliga värderingar och förhållningssätt spelade stor roll i relationsskapandet med de unga intagna. Utdrag från intervjuerna visar på hur kriminalvårdare ansåg att ungdomsanstalterna prioriterade komfort snarare än ansvarstagande och straff. Enligt respondenten Cindy ledde detta till att kriminalvårdarna delvis "skapade monster", då de unga i låg utsträckning verkade påverkas av frihetsberövandet (Ricciardelli, Adorjan & Peters, 2019, s.514). Detta i kontrast till Bickle och Cesaroni (2026, s.342-344) vars respondenter betonade positiva konsekvenser med relationsbyggande. Kriminalvården (2026d, s.20) belyser hur dessa kontraster i kriminalvårdarnas personliga värderingar och inställningar speglar hur konflikter utspelas och hanteras. I de fall kriminalvårdare och de intagna hade positiva relationer upplevdes konflikter präglas av förståelse och att man tog tag i konflikten istället för att låta det eskalera (Kriminalvården, 2026d, s.20). Dåliga relationer resulterade istället i att personalen upplevdes reagera oproportionerligt, vilket orsakade onödiga konflikter mellan intagna och personal. De intervjuade intagna hävdade i sin tur att detta förstärkte kriminalvårdarnas maktposition och en starkare "vi-mot-dem"-mentalitet (Kriminalvården, 2026d, s.20).

Med grund i att såväl Kriminalvården (2026d) samt Bickle och Cesaroni (2026) utgår från anstalter, svenska respektive kanadensiska, anser vi att det finns en kunskapslucka vad gäller svenska häkten som forskningskontext. Vidare utgår Kriminalvården (2026d) från de minderåriga klienternas perspektiv varav vi istället undersöker kriminalvårdarnas perspektiv utifrån den omtalade vikten av deras arbete för måendet hos unga lagöverträdare. Vår studie bidrar därmed till en nyanserad bild av relationen mellan klienter och kriminalvårdare i en kontext som kan fylla en kunskapslucka i tidigare forskning. Kriminalvårdarnas handlingsutrymme kan i denna kontext anses fördjupa förståelsen för hur relationsskapande arbete prioriteras och avvägs gentemot kontrollarbete. Nästa avsnitt behandlar således kriminalvårdarnas handlingsutrymme.

2.4 Kriminalvårdares handlingsutrymme

Tidigare forskning om kriminalvårdares handlingsutrymme lyfts från flera perspektiv.

Stevens, Schultz och Patterson (2024, s.2) framhåller att arbetet som kriminalvårdare präglas av kontinuerliga avvägningar baserade på såväl professionellt som personligt omdöme samt av tidigare erfarenheter. I relation till detta framhålls ett genomgående tema angående regeltillämpning där kriminalvårdares handlingsutrymme formar hur strikt reglerna efterlevs, exempelvis hur man förhåller sig till Barnkonventionen i arbetet. I relation till detta utgör den individuella kriminalvårdaren en central faktor, där vissa antar en mer auktoritär roll med fokus på regelf efterlevnad och andra anammar en roll som mer syftar till konfliktminimering och minskad arbetsbelastning.

Haggerty och Bucerius (2020, s.142-143, 147) visar, genom 131 semistrukturerade intervjuer med kriminalvårdare inom fyra olika provinsfängelser i Kanada, hur kriminalvårdarens roll är central. Betydande för detta är individens egen syn på sin roll som kriminalvårdare. En kriminalvårdare i deras studie lyfte hur vissa antar en överdrivet auktoritär roll som är extremt regelstyrd och har en hård verbal ton (2020, s.145). Medan andra gör avsteg från regler i syfte att undvika konflikt eller minska arbetsbelastningen. Författarna framhåller ännu en kriminalvårdare som tillät "gambling" på sin avdelning men som var noga när det gällde hur de intagna bar fängelsekläder (2020, s.38-40). Detta skapar enligt Stevens, Schultz och Patterson (2024, s.2) ett dilemma där vissa kriminalvårdare anklagas för att vara för auktoritära och regelstyrda medan andra anses överskrida professionella gränser som att exempelvis bli vän med intagna. Haggerty och Bucerius (2020, s.147) poängterar hur varierad regeltillämpning är en av riskerna med ett ökat handlingsutrymme. Framförallt då inkonsekvens mellan kriminalvårdare resulterar i att det utnyttjas av intagna genom att de begår små regelbrott framför kriminalvårdare som anses vara mer "öppensinnade" (Stevens, Schultz & Patterson, 2024, s.3; Haggerty & Bucerius, 2020, s.145).

Hur kriminalvårdare väljer att använda sitt handlingsutrymme beror särskilt på deras uppfattningar om de intagna (Haggerty & Bucerius, 2020, s.147). Kriminalvårdarnas professionella omdöme formar en situationsbedömning som sammanställer generella föreställningar, intryck, kunskap och relationer. I häkten är detta särskilt relevant då de intagna i högre grad än vid anstalter upplever en stark personlig stress till följd av osäkerhet

kring framtiden, familjen, arbetet och ekonomin (Haggerty & Bucerius, 2020, s.148). Handlingsutrymmet formas således av det professionella omdömet och kunskapen om stressen hos de häktade. En viktig aspekt i relation till detta är att kriminalvårdare, till skillnad från polis och domstol, är tvungna att ha en framtidsaspekt i åtanke vad gäller beslut och regeltillämpning. De kommer sannolikt möta samma individ igen under flera veckor eller månader, vilket innebär att de måste överväga sina beslut för att undvika en konfliktfylld arbetsmiljö för sig själva eller andra kriminalvårdare (Haggerty & Bucerius, 2020, s.148: Stevens, Schultz & Patterson, 2024, s.2).

I kontrast till Haggerty och Bucerius (2020), vars metod bygger på semistrukturerade intervjuer vid kanadensiska provinsfängelser, består vår studie av intervjuer i en häktes-kontext. Genom att använda svenska häkten som forskningsmiljö bidrar studien med nya perspektiv som är relevanta för att förstå hur kriminalvårdares arbete med unga lagöverträdare utformas i ett svenskt sammanhang. Detta är särskilt relevant för att belysa hur kriminalvårdares handlingsutrymme formas i en mer, för åtminstone de intagna, restriktiv och psykologiskt påfrestande miljö.

3. Teori

I detta avsnitt presenteras teorier och begrepp som används för att analysera hur kriminalvårdare hanterar balansen mellan empati och kontroll i arbetet med unga lagöverträdare. Nedan presenteras Michael Lipskys teori kring street-level bureaucrats och kontroll för att belysa de institutionella ramar och krav kriminalvårdare arbetar under. För att komplettera den teoretiska förståelsen introduceras emotionssociologiska perspektiv genom Arlie Hochschilds teori kring emotionellt arbete, känsloregler och empati. Detta i syfte att analysera hur känslor regleras, uttrycks och formas i yrkesutövningen. Sammantaget bidrar dessa teoretiska perspektiv till en helhetsförståelse genom att synliggöra samspelet mellan institutionella ramar, handlingsutrymme och emotionellt arbete i praktiken.

3.1 Street-level bureaucrats

Michael Lipskys teori om street-level bureaucrats (gatubyråkrater) (1980, s.4) belyser den avgörande roll som offentliga tjänstemän i direkt kontakt med medborgare, såsom socialarbetare, poliser och lärare, spelar för statens faktiska funktionssätt. Gatubyråkrater

besitter en dubbel roll där de ska genomföra välfärdspolitik och utöva social kontroll. Detta syns exempelvis i debatten om ungdomsfängelser, där åsikterna går isär mellan rehabilitering och strikt övervakning. Gatubyråkrater hamnar mitt i dessa konflikter eftersom de omsätter politiska beslut i praktiken och samtidigt förväntas vara både rättvisa och effektiva trots begränsade resurser (Lipsky, 1980, s.11-12).

Handlingsutrymme hos gatubyråkrater formas av regler, normer och yrkesstandarder, men reglerna är oftast omfattande, motsägelsefulla och måste tolkas selektivt. Enligt Lipsky (1980, s.46-47) kännetecknas rollen som gatubyråkrat av målkonflikter och motsägelsefulla förväntningar från kollegor, professionella normer men även från allmänheten. Inom kriminalvården kan exempelvis rehabilitering stå i konflikt med strävan efter avskräckning och att hålla individer åtskilda från samhället (Lipsky, 1980, s.40–41). Kriminalvårdare måste kontinuerligt bedöma situationer och anpassa sitt bemötande efter intagnas beteende, således utvecklas strategier för att upprätthålla kontroll och säkerhet i det dagliga arbetet.

Handlingsutrymme benämns som den mänskliga dimensionen i gatubyråkraternas arbete som i liten utsträckning kan kontrolleras av regelverk (Lipsky, 1980, s.15). Genom att besitta betydande handlingsutrymme när det gäller att avgöra art, omfattning och kvalitet av förmåner och sanktioner uppfattar klienten gatubyråkraten inneha en kontrollposition (Lipsky, 1980, s.15). Ett tydligt exempel på detta handlingsutrymme återfinns inom kriminalvården, där fängvaktare rutinmässigt rapporterar fångar som de bedömer vara skyldiga till så kallad "tyst oförsämndhet" genom till exempel kroppsspråk eller blickar (Lipsky, 1980, s.13-14). Bedömningen av vad som utgör en sådan förseelse är uppenbart subjektiv och visar på gatubyråkratens tolkningsfrihet. Således kännetecknas dessa yrkesroller av en hög grad av handlingsutrymme och en relativ autonomi från organisatorisk auktoritet, vilket innebär att gatubyråkrater ibland agerar utifrån egna bedömningar och perspektiv. Agerandet kan skilja sig från ledningens mål och leda till konflikter mellan praktiskt genomförande och policy (Lipsky, 1980, s.13, 16-18).

Vidare beskriver Lipsky (1980, s.59–60) gatubyråkraternas arbete som en social process där människor, med olika erfarenheter och personligheter, görs om till klienter och placeras i byråkratiska fack. Trots formella uttryck om likabehandling besitter gatubyråkrater ett så kallat "arbetarbias", vilket innebär ett byråkratiskt särbehandlingsmönster som kan resultera i differentiering av klienter (Lipsky, 1980, s.108-111). Särbehandling kan motiveras av policy

eller bestämmelser som verkar till klientens eller majoritetens bästa, till exempel att intagna som bedöms störa ordningen inte får samma tillgång till aktiviteter, vilket motiveras av ordning och säkerhet (Lipsky, 1980, s.111–112). Lipsky lyfter hur klienter definieras utifrån ett moraliskt och socialt värde där vissa klienter väcker sympati och andra fientlighet, grundat i etiska preferenser och normer. Vidare är klientens mottaglighet för insatser avgörande för hur den senare behandlas, även kallat “creaming” där gatubyråkrater prioriterar behandling gentemot dem som anses ha störst chans att lyckas (Lipsky, 1980, s.108–111).

Trots gatubyråkratens handlingsutrymme och relativa autonomi inom myndigheten kan situationer uppstå där arbetet blir “mästaren” (Lipsky, 1980, s.79). Lipsky (1980, s.75-76) beskriver detta genom Karl Marx och Friedrich Engels begrepp alienation, där arbetaren skiljs från sin produkt, vilket i denna kontext betecknar gatubyråkratens förhållande till deras arbete. Gatubyråkraten kan uppleva kontrollförlust till följd av begränsade resurser och hög arbetsbelastning. En hög arbetsbörda kan således skapa alienation där gatubyråkratens handlingsutrymme begränsas till de mest grundläggande arbetsuppgifterna, vilket ökar användningen av genvägar i arbetet för att underlätta arbetsbelastningen (Lipsky, 1980, s.18). Lipsky (1980, s.79-80) lyfter ytterligare hur alienation och kontrollförlust skapar negativa konsekvenser för relationen mellan gatubyråkrat och klient. För det första lyfts hur alienation skapar missnöje med arbetet, varpå detta försämrar engagemanget gentemot klienter. För det andra skapas en förskjutning där arbetsbördan leder till en separation mellan gatubyråkrat och klient vilket påverkar kvaliteten på behandling. För att åtgärda denna kontrollförlust hävdar Lipsky (1980, s.79-80) att organisationen antingen kan acceptera problemen eller omstrukturera arbetet och skjuta till resurser för att skapa bättre villkor.

Det kan således konstateras att Street-level bureaucracy är särskilt lämpad för studien eftersom den belyser hur gatubyråkrater utövar kontroll genom sitt handlingsutrymme i det dagliga arbetet. Teorin synliggör hur kriminalvårdare i praktiken måste hantera och balansera organisatoriska krav på kontroll med individuella bedömningar i mötet med unga intagna.

3.1.1 Kontroll

Kriminalvårdare utövar kontroll genom att förmå de intagna att anpassa sitt beteende till såväl kriminalvårdens, men även lagens, riktlinjer om bland annat ordning (Lipsky, 1980, s.61). Detta kan bland annat innebära kroppsvisitationer, visitationer av rum, genomförande av

program samt olika former av övervakning (Bickle & Cesaroni, 2026, s.333). Kontroll formas vidare av symboler där kriminalvårdare, genom sin uniform, batong och liknande, visar på ett visst maktövertag (Lipsky, 1980, s.61). Kontroll är centralt i kriminalvårdens uppdrag att upprätthålla ordning och säkerhet och är därför ett viktigt analysbegrepp i denna studie. Det blir särskilt relevant i arbetet med unga intagna eftersom det kan stå i spänning till barns rättigheter. Samtidigt aktualiserar kontroll en inneboende spänning i relation till empati, där kriminalvårdare förväntas balansera ett relationsskapande och stödjande förhållningssätt med krav på övervakning och begränsning. För att vidare belysa dessa spänningar motiveras således även användningen av emotionssociologi.

3.2 Emotionssociologi

Lipskys teori gällande gatubyråkrater utelämnar hur känslor hanteras och regleras i det dagliga arbetet vilket motiverar användning av emotionssociologi, och i synnerhet Hochschilds definition av emotionellt arbete. Emotionellt arbete belyser hur individer, i olika yrkesroller och kontexter, förmedlar känslor och emotionella uttryck samt hur dessa förhåller sig till existerande känsloregler. Hochschild (2012, s.29-30) likställer emotioner vid signalfunktioner där varje känsla signalerar hur en situation upplevs, tolkas och ges betydelse. Emotionellt arbete kan således inte enbart begränsas till individens yttre uttryck, utan innefattar även hur känslor påverkar individens upplevelse och, i den aktuella studien, tolkning av klienter och situationer i häktesmiljö. Inom ramen för denna studie blir emotionssociologi relevant för att förstå kriminalvårdares yrkesutövning där mötet med unga intagna innebär återkommande situationer där känslor behöver hanteras, regleras och anpassas i relation till organisatoriska krav och professionella förväntningar.

Hochschild (1983, s.56-57) beskriver emotionellt arbete som format av känsloregler som bidrar till en förståelse av vilka känslor som är berättigade och förväntade. Känsloregler formas av kultur och vår sociala omgivning vilket Hochschild (1983, s.59-61, 63) exemplifierar genom att lyfta bröllop och begravningar som sociala ritualer som omfattas av känsloregler och förväntningar där vissa känslouttryck föreskrivs. Känsloregler kan vidare existera i mindre konstellationer inom vissa yrkesgrupper, som flygvärdinnor eller skuldindrivare (Hochschild, 1983, s.141). Genom att jämföra dessa yrkesgrupper påvisas hur känsloregler ser olika ut beroende på uppgiften. Å ena sidan förväntas flygvärdinnor

upprätthålla ett ständigt leende i kombination med vänlighet och hjälpsamhet som formas av organisatoriska krav. Å andra sidan innefattar rollen som skuldindrivare krav på en form av statusnedbrytning, där kunden möts av ett kontrollerat känslouttryck för att pressas till att betala sina skulder (1983, s.138-140). I Hochschilds studie illustreras hur skuldindrivare använder sig av hot och förödmjukelser för att få in pengar. Detta kräver emotionellt arbete i form av ett kontrollerat och hårt uttryck som anpassas efter kundens respons, där målet är att minska dennes motstånd (Hochschild, 1983, s.141). Dessa skilda yrkesroller innefattar olika uppsättningar av känsloregler där flygvärdinnor uppmanas att upprätthålla tillit och bemöta passagerare som gäster med status, medan skuldindrivare istället förväntas utgå från misstro och snabbt identifiera tecken på oärlighet. Känslor kan således förstås som signaler som styr hur klienten tolkas och förstås.

Trots att känsloregler existerar innebär det inte nödvändigtvis att individer upplever känslor i enlighet med dem. Hochschild (1983, s.60-61) beskriver en brud som under sitt bröllop känner känslor av ångest och depression, vilket går emot bröllopets känsloregler som framhäver glädje och extas. Bruden beskrivs då försöka ändra sina känslor genom att fokusera på glädjen över att hennes vänner var där eller för sina bröllopspresenter, vilket kan förklaras som en form av djupagerande. Individen kan då aktivt försöka känna en förväntad känsla som sedan förmedlas via kroppsspråk eller ansiktsuttryck. Användandet av djupagerande beskriver Hochschild (1983, s.89-90) som ett resultat av emotionell dissonans, där spänning mellan känsloregler och individens faktiska känslor leder till att individen anstränger sig för att antingen förändra vad denne känner eller vad som uttrycks. När individens inre emotionella uttryck inte korresponderar med de yttre beskrivs det som ytagerande (Hochschild, 1983, s. 35–36). Omgivningen måste samtidigt uppfatta ytagerandet som trovärdigt för att känslohanteringen ska lyckas. Ytagerande kan således kännetecknas av att individen anpassar sitt yttre känslouttryck, utan att det korresponderar med dennes faktiska känslor, medan djupagerande innebär större emotionellt arbete där individen arbetar med att få sina inre känslor att överensstämja med det som förväntas i situationen (Hochschild, 1983, s.35-36, 38-39).

3.2.1 Empati

I relation till studiens syfte kan empati förstås som en central dimension av emotionellt arbete. Empati definieras av Tarrant och Torn (2021, s.298-299) som en kombination av tre delar:

kognitiva-, känslomässiga- och beteendemässiga element. Empati innefattar förmågan att kunna ta någon annans perspektiv (kognitiva element), att känna igen och förstå någon annans känslor (känslomässiga element) samt de beslut och handlingar som följer, till exempel omsorgsbeteende (beteendemässiga element) (Tarrant & Torn, 2021, s.298-299). I analysen används empati för att identifiera tillfällen då kriminalvårdare använder empati som ett slags emotionellt arbete och hur detta relaterar till yrkesrollen samt dess känsloregler. Handlingsutrymme används i denna kontext för att förstå hur organisatoriska ramar påverkar det emotionella arbetet samt i vilken grad kriminalvårdare har möjlighet att anpassa och utöva emotionella uttryck i mötet med unga intagna.

4. Metod

I detta avsnitt presenteras den metod som använts för att besvara forskningsfrågorna och ämnar att transparent tydliggöra studiens metod och tillvägagångssätt. Avsnittet består av underrubrikerna: forskningsdesign och ansats, urval, datainsamling, analysmetod samt etiska överväganden.

4.1 Forskningsdesign och ansats

Studien baseras på en kvalitativ metod där fokus ligger på att skapa en djupare förståelse för deltagarnas erfarenheter, upplevelser och perspektiv (Bryman, 2018, s.454). Genom att använda kvalitativa intervjuer möjliggörs en nyanserad förståelse av kriminalvårdarnas egna tolkningar av sitt arbete, vilket bidrar till att fånga komplexiteten i de sociala processer som studeras.

Studien utgår från en abduktiv ansats, vilket innebär att analysen präglas av ett växelspel mellan empiri och teori (Timmermans & Tavory, 2014, s.4), där tidigare teoretiska perspektiv kontinuerligt har relaterats till det empiriska materialet under analysprocessen.

Intervjufrågorna utformades utifrån teoretiskt relevanta teman, såsom empati, relationer och handlingsutrymme, samtidigt som den semistrukturerade intervjumetoden gav utrymme för deltagarna att fritt beskriva sina erfarenheter. Användningen av semistrukturerade intervjuer gav möjlighet att kombinera en tydlig tematisk struktur med flexibilitet, vilket gjorde det möjligt att både säkerställa att studiens centrala frågeområden berördes och att följa upp oväntade eller fördjupade aspekter som uppstod under samtalets gång (Bryman, 2018, s.832).

Detta möjliggjorde att både tidigare teoretiska perspektiv och nya aspekter från empirin kunde fördjupa förståelsen och bidra till analysen.

4.1.1 Forskarrollen

I studien beaktas att forskarnas förförståelse kan ha en inverkan på såväl datainsamling som tolkning av det empiriska materialet. Som kriminologistudenter har vi en kunskap gällande kriminologisk teori men även av den kriminalpolitiska diskursen i dagsläget som ger stor uppmärksamhet till ungdomsbrottslighet, gängkriminalitet och repressiva åtgärder. Denna kunskap präglas utöver den akademiska utbildningen av det nuvarande medieklimatet där nyhetsrapportering om kriminalitet och den gängkriminella utvecklingen ges stort utrymme. Eftersom kvalitativ forskning präglas av en nära relation till det empiriska materialet, innebär det att forskaren inte enbart samlar in data utan även aktivt bidrar till dess tolkning. Detta kan både utgöra en analytisk resurs och innebära en risk för selektiv tolkning av materialet. Vi har varit medvetna om detta och kontinuerligt reflekterat över egna antaganden, undvikt ledande frågor samt diskuterat tolkningar för att synliggöra eventuella förutfattade meningar. Även avvikande utsagor har inkluderats i analysen, vilket har bidragit till en öppen analys där intervjupersonernas berättelser styr både intervjusituationen och tolkningen av empirin.

4.2 Urval

Urvalet bestod av ett bekvämlighetsurval, där intervjupersoner valdes genom tillgång till kontakter, samt ett målstyrt urval där deltagare valdes utifrån deras relevans för studiens syfte och forskningsfrågor. Bryman (2018, s.243-244) definierar ett bekvämlighetsurval som ett icke-sannolikhetsurval då forskaren väljer ut deltagare utifrån tillgänglighet. Genom kontakter till personer inom kriminalvården ökade chanserna att få tillgång till relevanta intervjupersoner som möjliggjorde datainsamlingen inom ramen för uppsatsarbetet.

Utöver tillgängliga kontakter användes ett bekvämlighetsurval med inslag av ett målstyrt urval där samtliga 43 häkten i Sverige kontaktades. Ett målstyrt urval innebär att intervjupersoner väljs ut baserat på särskilda kriterier grundade på studiens syfte och forskningsfrågor, vilket i detta fall var kriminalvårdare som arbetade på svenska häkten (Bryman, 2018, s.496-497). Via kriminalvårdens hemsida och respektive häktes kontaktformulär bifogades studiens informationsbrev där kriminalvårdare eftersöktes som

ville delta i studien. Det slutgiltiga urvalet fastställdes utifrån de personer som valde att besvara förfrågan och samtycka till medverkan i studien. Studien har till viss del även omfattat ett snöbollsurval, då intervjupersonerna i slutet av respektive intervju tillfrågades om de kände andra kriminalvårdare som kunde vara intresserade av att delta i studien.

Användningen av ett sådant urval möjliggjorde ytterligare två intervjuer. Bryman (2018, s.497) beskriver ett snöbollsurval som ett slags målstyrt urval som är gynnsamt för att få kontakt med fler intervjupersoner, vilket var särskilt relevant för denna studie då kontaktförsöken via kriminalvårdens hemsida fick begränsad respons.

Bryman (2018, s.244) synliggör nackdelarna med ett bekvämlighetsurval, bland annat att det kan skapa svårigheter att generalisera materialet då forskaren inte kan säkerställa vilken population stickprovet är relevant för. Detta innebär att studiens resultat inte kan betraktas som generaliserbart till samtliga kriminalvårdare inom svenska häkten eftersom urvalet inte är slumpmässigt och därmed inte säkerställer representativitet. För att minska begränsningen med ett bekvämlighetsurval och brist på möjlighet till generalisering, inkluderar studien intervjupersoner fördelade över flertalet verksamhetsområden i Sverige. Denna geografiska spridning kan således anses bidra till större variation vad gäller erfarenheter och arbetssätt, vilket i sin tur stärker studiens generaliserbarhet.

Avgränsningen till att enbart inkludera häkten inom en svensk kontext motiverades av såväl praktiska som strukturella förutsättningar inom rättsväsendet. I skrivande stund döms barn mellan 15-17 år i regel till ungdomspåföljd i enlighet med 32 kap Brottsbalken (SFS 1962:700) samt lag (SFS 1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård. Sluten ungdomsvård verkställs av Statens institutionsstyrelse (SIS) och ligger därmed bortom Kriminalvårdens ansvarsområde. Detta till skillnad från häktning där minderåriga, liksom vuxna, placeras i häkten som Kriminalvården ansvarar över enligt 23§ i lagen (SFS 1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Häkten utgör således den plats där kriminalvårdare möter frihetsberövade unga lagöverträdare i praktiken, vilket därmed gör varken anstalt eller frivård relevanta för studien.

4.3 Datainsamling

Den tidigare forskningen som ligger till grund för studien har samlats in genom sökningar i Lunds universitets bibliotekstjänst, Finn. Genom databasen Finn har vetenskapliga, peer-review-granskade, artiklar identifierats och valts utifrån deras relevans för studiens syfte. Sökningarna har genomförts med hjälp av sökorden: correctional officer, young offenders/juvenile offenders, detention center/prison, crime, control, empathy. Utöver vetenskapliga artiklar har även officiella dokument och rapporter använts, såsom Kriminalvårdens årsredovisning, Statens offentliga utredningar (SOU), publikationer från Regeringskansliet samt relevanta lagtexter, exempelvis Rättegångsbalken.

Empirin har samlats in genom semistrukturerade intervjuer med kriminalvårdare verksamma på svenska häkten. Datainsamlingen bestod till en början av fem intervjuer. För att komplettera materialet tillkom ytterligare två intervjuer genom snöbollsurval, vilket resulterar i att studien totalt omfattar sju intervjuer. Den ursprungliga ambitionen var att genomföra närmare tio intervjuer. Antalet intervjuer begränsades delvis av att Kriminalvården, i svar till oss forskare, uttryckte begränsade möjligheter att avsätta tid och resurser för medverkan i studien. Trots detta bedömdes materialet ge tillräckligt empiriskt underlag för att identifiera återkommande teman och genomföra en fördjupad kvalitativ analys. Intervjufrågorna utformades med grund i studiens syfte och tidigare forskning där deltagarna först fick presentera sig själva och sin bakgrund som kriminalvårdare. Vidare fick de besvara frågor hur de upplevde det nuvarande rättsläget och deras arbetssituation. Intervjupersonerna fick senare besvara frågor relaterade till empati och känslomässigt engagemang vilket bland annat behandlande strategier för att inte bli för känslomässigt engagerad. Intervjun inkluderade även kriminalvårdarnas handlingsutrymme, där deltagarna fick uppge hur de förhåller sig till gällande regelverk och lagstiftning. Slutligen analyserade deltagarna ett fiktivt case om en ung intagen med regelbrott, svåra familjeförhållanden och psykisk ohälsa (Se bilaga 8.1). Caset användes för att belysa hur kriminalvårdare gör avvägningar och hanterar balansen mellan empati och kontroll.

Intervjuerna genomfördes digitalt via videolänk med hjälp av Google Meet under april 2026 och varade mellan 30-45 minuter vardera. Det digitala genomförandet möjliggjorde flexibilitet för deltagarna och underlättade medverkan trots geografiska begränsningar.

Däremot skapar videointervjuer, i jämförelse med fysiska möten, andra förutsättningar för interaktion mellan forskare och deltagare. Avsaknaden av fysisk närvaro kan påverka möjligheten att uppfatta kroppsspråk och subtila nyanser i kommunikationen, vilket i sin tur kan ha betydelse för tolkningen av empirin (Bryman, 2018, s.583). Samtliga intervjuer spelades in med hjälp av röstmemon på mobiltelefonen med deltagarnas samtycke. Valet av inspelningsmetod grundades i resursbrist vad gäller andra tekniska alternativ. En central fördel med inspelning av intervjuerna var att det minskade risken för att viktig information gick förlorad eller återgavs felaktigt samt att vi kunde granska materialet flertalet gånger, vilket stärker analysens noggrannhet och trovärdighet (Bryman, 2018, s.578-579). Dock innebär valet av inspelningsmetod flera etiska dilemman, däribland intervjupersonernas konfidentialitet och integritet. Inspelning kan innebära en risk för att känslig information kopplas till enskilda individer, vilket medför krav på säker hantering och anonymisering av materialet. För att minska denna risk transkriberades intervjuerna manuellt i direkt anslutning till intervjutillfällena, vilket samtidigt bidrog till ett detaljerat och tillförlitligt underlag för den fortsatta analysen (Bryman, 2018, s.579-580). Under forskningsprocessen förvarades ljudfilerna i en låst mapp på datorn och raderades omgående efter avslutad transkribering för att säkerställa deltagarnas konfidentialitet i enlighet med god forskningsetisk praxis.

4.4 Analysmetod

En tematisk analys genomfördes där flertalet teman identifierades utifrån återkommande mönster i det empiriska materialet. Bryman (2018, s.703) definierar ett tema som en kategori med koppling till forskarens data eller forskningssyfte som bygger på koder som identifieras i datamaterialet. Varje tema innehåller utdrag ur intervjuerna för att på ett tillgängligt och transparent sätt redovisa resultatet. Efter transkribering analyserades samtliga intervjuer men där vissa intervjupersoner har fått större utrymme i analysen till följd av utförliga och detaljerade beskrivningar. Empirin kategoriseras utifrån följande koder:

1. Empati/känslomässigt engagemang/strategier för att hantera känslor
2. Kontrollutövning
3. Användning av handlingsutrymme/Regeltillämpning
4. Barnkonventionen/Barnets bästa
5. Relationer
6. Rollen som kriminalvårdare/Arbete med unga i praktiken på häktet

7. Tidigare erfarenhet av barn genom till exempel familj eller tidigare arbete
8. Arbetssituationen/belastningen hos kriminalvården

En tematisk analys ansågs vara fördelaktig för att uppnå studiens syfte eftersom det skapade goda förutsättningar för att identifiera, organisera och tolka återkommande mönster i intervjumaterialet. Analysmetoden möjliggjorde således att studiens syfte kunde uppfyllas.

Utifrån kodningen identifierades sex olika huvudteman:

1. Empati och känslomässigt engagemang
2. Att se människan bakom brottet
3. Neutralitet genom distans
4. Personlig men inte privat
5. Respekt under vilkor
6. Organisatorisk kontroll

Valet av huvudteman grundades i dess relevans till studiens frågeställningar samt hur pass frekvent det framkom i empirin. Teorin operationaliserades i analysen genom att centrala begrepp, som emotionellt arbete, känslors signalfunktion och känsloregler (Hochschild, 2012; Hochschild, 1983) användes som analytiska verktyg för att förklara kriminalvårdarnas känslomässiga engagemang inom yrkesrollen. Vidare operationaliserades teorin gällande gatubyråkrater genom att framstående begrepp som handlingsutrymme (Lipsky, 1980) och kontroll användes för att belysa hur intervjupersonerna förhåller sig till organisatoriska krav. Valda teorier och begrepp kan således argumenteras för att vara relevanta för att på ett konkret sätt kunna besvara studiens frågeställningar.

4.4.1 Reliabilitet och validitet

Reliabilitet handlar om hur tillförlitlig och pålitlig en metod eller mätinstrument är (Bryman, 2018, s.207). Reliabilitet delas upp i extern respektive intern reliabilitet, där intern reliabilitet belyser hur väl forskarna kommer överens om hur empirin ska tolkas, likt internbedömarreliabilitet (Bryman, 2018, s.465). För att säkerställa god intern reliabilitet genomfördes kodningen gemensamt och i dialog mellan forskarna. På förhand definierades tydliga definitioner av väsentliga begrepp med hjälp av teori, till exempel empati och kontroll, vilket underlättade kodningen och tolkningen av materialet. Kodningen jämfördes och

diskuterades kontinuerligt där eventuella skillnader i tolkningar lyftes, vilket bidrog till en hög grad av överensstämmelse.

Extern reliabilitet beskriver i vilken utsträckning en undersökning kan replikeras (Bryman, 2018, s.465). Bryman (2018, s.465) noterar att en kvalitativ forskningsmetod gör det svårt att uppnå hög extern reliabilitet, eftersom sociala miljöer ständigt förändras och därmed inte kan undersökas på exakt samma sätt igen. För att kunna bedöma en kvalitativ forskningsmetod kan andra kriterier användas, bland annat pålitlighet och studiens möjlighet att bekräfta materialet. Pålitlighet möjliggörs genom att forskaren skapar en fullständig och tydlig redogörelse över samtliga delar av forskningsprocessen (Bryman, 2018, s.468). Genom tydliga beskrivningar kan läsare bedöma kvaliteten på forskningsmetoden vilket möjliggör en bedömning av huruvida de teoretiska slutsatserna är välgrundade. Pålitlighet har i denna studie säkerställts genom tydliga och transparenta beskrivningar av forskningsmetoden. Kontinuerlig dialog har förts med handledare samt studentkollegor, där studiens olika delar granskats genom opponering och återkoppling. Detta har bidragit till att identifiera oklarheter och utveckla metod samt analys, vilket stärker studiens pålitlighet.

Validitet belyser hur väl ett mått mäter det som avses att mätas (Bryman, 2018, s.349). I vår studie bedöms validitet utifrån intern och extern validitet, där intern validitet innebär att det finns god överensstämmelse mellan forskarens observationer och de teoretiska idéer denne utvecklar (Bryman, 2018, s.465). I denna studie syftade analysen till att uppnå hög intern validitet genom att säkerställa tydliga kopplingar mellan empiri och teoretiska slutsatser. Genom att inkorporera och tydligt presentera utdrag ur intervjuer i analysen har såväl tolkningar som slutsatser kunnat förankras direkt i empirin, vilket synliggör hur de analytiska resonemangen grundas i intervjupersonernas utsagor. Den externa validiteten, som syftar till att belysa hur väl en studies resultat kan generaliseras till andra sociala miljöer, är låg i denna studie. Bryman (2018, s.467) belyser hur hög extern validitet kan bli svårt att uppnå inom kvalitativa forskningsmetoder, eftersom studierna ofta bygger på begränsade urval och specifika kontexter. Detta innebär att resultaten främst ger en fördjupad förståelse av de undersökta deltagarnas erfarenheter och sammanhang, snarare än att kunna generalisera till en större population. Ambitionen för denna studie har istället varit att skapa en hög överförbarhet. Överförbarhet belyser hur väl resultaten av att ha studerat en liten grupp människor kan överföras till en större grupp i en liknande kontext, i detta fall andra häkten

eller delar av Kriminalvården i Sverige. För att uppnå en hög överförbarhet framhåller Bryman (2018, s.468) vikten av täta och detaljerade beskrivningar av den studerade kontexten. Genom att noggrant beskriva det empiriska materialet och dess sammanhang skapas goda förutsättningar för läsaren att bedöma i vilken utsträckning resultaten kan vara relevanta och tillämpbara inom andra delar av kriminalvården.

4.5 Etiska överväganden

I denna studie har etiska överväganden varit en central del av forskningsprocessen, då insamlingen av data har inneburit nära kontakt med deltagarnas erfarenheter och perspektiv. Hänsyn har tagits till de fyra centrala forskningsetiska principerna; informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet under hela processen (Bryman, 2018, s.170). Informationskravet har tillgodosetts genom att intervjupersonerna vid flera tillfällen informerats om studiens syfte, genomförande och deras rättigheter, både skriftligen i informationsbrev och samtyckesblankett, men också muntligt innan intervjun påbörjades (Bryman, 2018, s.170). Användandet av en samtyckesblankett säkerställde deltagarnas medverkan samt deras ställningstagande till att intervjun spelades in. Deltagandet har varit frivilligt och deltagarna har när som helst haft möjlighet att avbryta sin medverkan utan att behöva ange skäl (Bryman, 2018, s.170). Detta stärker studiens trovärdighet och tillförlitlighet då det skapar förutsättningar för intervjupersonerna att dela med sig av sina erfarenheter på ett tryggt och öppet sätt, utan att känna sig tvingade till att delta eller svara på frågor.

En viktig aspekt i studien har varit att säkerställa att de berörda parterna inte utsätts för skada eller obehag (Bryman, s.2018, s.170). Därav har samtliga deltagare anonymiserats och namn, personuppgifter och verksamhetsområden har avidentifierats eller utelämnats i syfte att förhindra att enskilda personer eller arbetsplatser kan identifieras i studien. Anonymitet har givits särskild vikt eftersom deltagarna tillhör en utsatt och sårbar yrkesgrupp, där röjande av identitet kan medföra både säkerhetsmässiga risker och negativa konsekvenser i yrkesutövningen. Av hänsyn till deltagarnas sekretessåtaganden enligt deras anställningsvillkor har även information som indirekt skulle kunna avslöja deras eller någon annans identitet exkluderats. Namn som förekommer i analysen är därmed fiktiva. Trots dessa

omfattande anonymiseringsåtgärder bedöms analysen ändå kunna hålla en hög kvalitet då de centrala innehållet i empirin inte påverkats.

I enlighet med konfidentialitetskravet har alla uppgifter som samlats in förvarats på ett sådant sätt att obehöriga inte kan ta del av dem (Bryman, 2018, s.170). Detta innebär att såväl ljudinspelningar som transkriberat material har förvarats i en låst mapp på datorn, som enbart studiens författare har haft åtkomst till. Både inspelningar och transkriptioner har enbart använts för studiens ändamål, i enlighet med nyttjandekravet, vilket innebär att materialet inte har delats med utomstående eller använts i andra sammanhang (Bryman, 2018, s.170). Efter avslutad studie kommer samtligt material, inklusive transkriptioner, att raderas, i syfte att säkerställa deltagarnas integritet och skydda deras personliga uppgifter.

AI och ChatGPT har använts i begränsad omfattning som ett språkligt hjälpmedel för enstaka omformuleringar av befintlig text och för att förbättra textens kvalitet. Samtligt innehåll och studiens analytiska resonemang är dock författarnas egna.

5. Analys

I detta kapitel presenteras och analyseras studiens empiriska material. Resultatet redovisas tematiskt utifrån de centrala mönster som identifierats i intervjuerna, vilka speglar återkommande beskrivningar av kriminalvårdares förhållningssätt och handlingsstrategier i arbetet med unga lagöverträdare. Analysen integrerar löpande studiens teoretiska utgångspunkter samt tidigare forskning i syfte att fördjupa förståelse av det empiriska materialet. Kapitlet delas upp i sex avsnitt: 1) empati och känslomässigt engagemang, 2) att se människan bakom brottet, 3) neutralitet genom distans, 4) personlig men inte privat 5) respekt under vilkor och 6) organisatorisk kontroll. Då empati och kontroll är en del av studiens syfte och forskningsfrågor så kommer de att inkluderas i samtliga avsnitt men från olika perspektiv.

5.1 Empati och känslomässigt engagemang

Detta avsnitt behandlar empati och hur det förhåller sig till känslomässigt engagemang mer djupgående i förhållande till resterande avsnitt i syfte att besvara den första forskningsfrågan. I förhållande till den första forskningsfrågan beskrivs empati som en viktig komponent i arbetet med unga lagöverträdare, men också något som ständigt behöver balanseras mot

kravet på kontroll. I intervjuerna framträder empati främst som en praktisk färdighet i form av aktivt lyssnande och respektfullt bemötande snarare än som ett fullständigt känslomässigt deltagande. Detta illustreras av Love, som beskriver:

“Nä men empatin det är ju att jag lyssnar, aktivt lyssnande, lyssnar på historien och berättelsen som personen har och liksom jag kan känna... jag håller inte med kanske men jag kan känna... ändå känna med dig att [...] jag kan aldrig förstå hur det känns att sitta häktad för det kan jag inte, så det kan jag inte säga...men jag kan tänka mig att du saknar din mamma jättemycket [...] men verkligen lyssna och ha respekt för dem liksom.”

Love beskriver att oavsett om hen inte har samma erfarenheter som klienterna, så kan hen sätta sig in i känslan att sakna sin ”mamma jättemycket” då det är en känsla som kan uppstå i andra typer av sammanhang. Samtidigt betonas vikten av att vara genuin och engagerad i mötet med klienter, i linje med tidigare forskning från Kriminalvården (2026d, s.20). Som kriminalvårdare Sam uttrycker det: “...därför, har man någon falsk metod eller någon [...] påklistrad attityd eller bemötande mot klienter så känner de av det direkt”. I ljuset av Hochschilds teori om emotionellt arbete (1983) kan detta förstås som en problematisering av ytagerande. Det påklistrade bemötandet som Sam beskriver antyder att enbart yttre känsloreglering inte är tillräcklig i denna kontext då klienterna tillskrivs en förmåga att genomskåda påtvingade och falska känslor. Detta pekar på att emotionellt arbete inom kriminalvården inte enbart handlar om att uppvisa institutionellt önskvärda känslor, utan att dessa även måste upplevas som trovärdiga i interaktionen. Detta ligger i linje Hochschilds teori som visar på att trovärdighet är central i ytagerande, hon menar att om vårt ytagerande inte anses trovärdigt så har vi misslyckats med känslohanteringen (Hochschild, 1983, s.35-36, 38-39). Kravet på äkthet genom känslouttryck kan därmed förstås som ett villkor för att utöva kontroll på ett effektivt sätt, samt en normativ förväntan som kriminalvårdare behöver leva upp till för att framstå som legitim i mötet med klienterna.

Parallellt uppstår ett dilemma där kriminalvårdare måste balansera att inte arbeta med påtvingade känslor men samtidigt inte känna för mycket, vilket bekräftas av tidigare forskning gällande emotionellt engagemang (Nylander, Lindberg & Bruhn, 2011, s.469). Majoriteten av intervjupersonerna uttryckte hur man kunde känna med de unga intagna. Detta gällde i synnerhet de som hade unga i sin närhet i form av till exempel familj, vilket kan

likställas med Tarrant och Torn (2021, s.304) som belyser hur gemensamma erfarenheter skapar känslomässigt engagemang. Detta uttrycks av Charlie:

“Jag tror att jag som har barn [...] jag går kanske in i en mammaroll, när det kommer ett barn på 15-16 år. Då blir man liksom ‘aj ont i hjärtat’, det är klart man tänker ‘tänk om de vore mitt barn’. Medan den som inte har barn kanske inte alls känner lika som mig utan dom är kanske mer fokuserade på att de här är ett jobb och det spelar ingen roll vilken ålder. Men för mig blir det väldigt...nästan personligt, fast inte personligt liksom.”

Citatet visar på hur egna erfarenheter av barn, i detta fall i egenskap som förälder, stärker empatiska känslor. Detta exemplifierar Charlie genom att beskriva det som att gå in i en “mammaroll” eller att man kan tänka “tänk om de vore mitt barn”, vilket gör att hen identifierar sig med de unga intagna som i sin tur skapar en stark känslomässig inlevelse. Empatin framstår därmed som personlig och relationell, till stor del beroende av kriminalvårdares bakgrund och erfarenheter. Även intervjupersonen Alex uttrycker hur man kan bli berörd av barn:

“...vi hade ett barn som gick från att vara anhållet till att bli häktad och medan han var anhållen så... han var ganska kall, ganska kaxig... svår att nå fram till. Men när han fick besked om att han blev häktad så bröt han ihop och grät väldigt länge och det var väldigt svårt att trösta... och han ville bara hem till sina föräldrar. Och då är det klart att man som person, man blir berörd...självklart och det är inget fel att visa det i relation till klienterna. Tänker jag...”

Alex resonemang exemplifierar hur starka känslor hos de minderåriga klienterna påverkar mängden empati man som kriminalvårdare upplever. Detta kan förstås som att kriminalvårdares empati väcks när klienten visar sårbarhet och känslor bakom den tidigare “kaxiga” fasaden. Genom att belysa en klient som “bröt ihop” och uttrycker en längtan efter sina föräldrar blir situationen mänsklig och känslomässigt berörande. I kontrast till Alex, som menar att det kan vara positivt att visa sådana känslor inför klienterna, uttrycker intervjupersonen Love att även om man känner sig berörd så visar man det “...inte inför barnen”. Här framträder en viss spänning i materialet, där både Love och Sam betonar genuinitet och äkthet i bemötandet, vilket står i konflikt med hur känslorna bör uttryckas i interaktionen med klienterna. Detta belyser ett dilemma när mängden empati och

känslomässigt engagemang ställs mot krav på kontroll, vilket även återfinns i Nylander, Lindberg & Bruhns forskning (2011, s.469). I ljuset av Hochschilds teori (1983) synliggör detta en komplex relation mellan djup- och ytagerande, där kriminalvårdare både behöver förmedla trovärdig empati och samtidigt begränsa vilka känslor som anses lämpliga att uttrycka i interaktionen med klienterna. I detta sammanhang kan ytagerande i stället förstås som funktionellt för att upprätthålla professionalitet och kontroll. Det blir därmed inte ytagerandet i sig som avgör om känslohanteringen lyckas, utan om känslouttrycket uppfattas som lämpligt i den specifika situationen.

Att bli känslomässigt engagerad och berörd av de minderåriga intagna kan ses som en styrka för relationsskapande och främja en positiv miljö för de unga samtidigt som de kan anses strida mot institutionens känsloregler. Hochschilds exempel på skuldindrivare, en yrkesroll som innefattar behovet av hög status och ett hårt yttre, blir här ett tydligt exempel på riskerna med att bli för känslomässigt engagerad i relation till auktoritet och kontroll. Att känna tillit till kunderna eller att vara för snäll sågs som tecken på svaghet som undergrävde skuldindrivarens auktoritet och hårda fasad vilket i sin tur riskerade att utnyttjas av kunderna (Hochschild, 1983, s.140-141). Balansen mellan kontroll och empati blir därmed särskilt tydlig i hur kriminalvårdare sätter gränser för sitt känslomässiga engagemang genom att begränsa uttrycket av egna känslor, vilket bekräftas av Nylander, Lindberg och Bruhn (2011, s.472). Detta gör känslornas signalfunktioner ytterst värdefulla i utformningen av yrkesrollen där kriminalvårdare måste göra avvägningar och tolkningar mellan behovet av empati och kontroll i mötet med unga lagöverträdare. Som en ytterligare form av känslomässigt engagemang nyttjades empati för att se människan bakom brottet. I nästa avsnitt fördjupas därför empati som ett förhållningssätt och arbetsverktyg inom yrkesrollen.

5.2 Att se människan bakom brottet

I intervjuerna beskriver kriminalvårdarna balansen mellan empati och kontroll som komplement snarare än motsägelser. Empati framställs som en grundförutsättning för att bygga förtroende, tillit och förståelse för den unges behov och förutsättningar, medan kontroll beskrivs som nödvändig för att upprätthålla säkerhet, gränser och institutionell ordning. Balansen hanteras genom ett situationsbaserat handlingsutrymme där kriminalvårdare växlar mellan ett relationsorienterat och ett kontrollinriktat förhållningssätt beroende på den unges

beteende och situation. Att empati tillskrivs en central roll i denna balans är kopplat till hur intervjupersonerna betonar vikten av att "se människan bakom" bakom brottet, vilket Sam beskriver:

"...att se människan bakom de... jag skulle vilja säga att utifrån mitt perspektiv så är det nog den enskilt viktigaste saken som möjliggör för mig att göra det jobb som jag faktiskt gör på..inom kriminalvården. Därför att kan man inte se människan så har man inte heller förmågan och möta människor [...] Så empatin för personen är väldigt viktig och det här märker klienterna väldigt tydligt..."

Att se empati som "den enskilt viktigaste saken" i arbetet kan, enligt citatet, förstås som en grundläggande förutsättning för att kunna arbeta relationsskapande inom kriminalvården. Förhållningssättet att "se människan bakom" förstås av citatet som att inte reducera individen till rollen som intagen, vilket påverkar interaktionerna mellan kriminalvårdare och intagna i positiv bemärkelse. Vidare framhäver citatet att klienterna tydligt märker av kriminalvårdarens förhållningssätt till empati. Detta kan förstås utifrån emotionellt arbete och vikten av trovärdighet i interaktion med andra, då man annars misslyckas med känslohanteringen (Hochschild, 1983, s.35-36, 38-39). Citatet kan således förstås som en uppmaning till djupagerande där empatiska känslor internaliseras snarare än att enbart uppvisa empatiska känslor i linje med ytagerande. Kriminalvårdaren Kim stärker Sams beskrivning genom att framhålla att ett empatiskt bemötande, som grundar sig i att "se människan", är gynnsamt för de intagna:

"...jag tycker att det är viktigt att försöka se alla, och, ja, men, vissa pratar ju liksom mycket böcker med de intagna, för de tycker om att läsa, alltså, att man ser personen, och att vi visar att vi ser dem, och att man kan skoja, man kan skämta, liksom, för att det kan vara det skrattet de har skrattat på hela veckan..."

Enligt Kim är vikten av relationsbyggande aktiviteter, såsom gemensamma intressen, skämt och lätthet avgörande för de intagna, då de annars vistas i en allvarsam miljö där "det kan vara det skrattet de har skrattat på hela veckan". Detta stärks av tidigare forskning som framhåller humor som en central del i positivt relationsskapande (Franzén och Jonsson, 2024, s.6, 15-16). Att se människan framställs inte som ett normativt ideal för yrkesrollen utan snarare som ett arbetssätt som medför positiva konsekvenser både inom och utanför institutionen. Kim lyfter hur "att se människan" är nära kopplat till kriminalvårdens övergripande uppdrag

om “en bättre väg ut”, där det empatiska förhållningssättet inte enbart avser att förbättra tillvaron på häktet utan även möjliggöra förändring på längre sikt, speciellt för yngre intagna:

“... jag tycker att det är jätte viktigt att vi ska jobba för en bättre väg ut [...] speciellt när det kommer till barn och unga, liksom, att [...] vi har de samtalen, att vi pratar med dem och att [...] försöka ge dem, liksom, en ljusglimt längre fram, att någon dag kommer det här ta slut. Och när den dagen kommer, så behöver du vara rustad för att fejssa de sakerna som möter dig på utsidan. Att inte falla tillbaka in i gängkriminaliteten, liksom, att känna att, eller försöka få personen till att känna att den är mer värd än att ha en gängkoppling, liksom. Det tycker jag är viktigt”

Kims betoning av empati och värdefulla samtal som ger “en ljusglimt längre fram” visar på personalens betydelse för att verka för en förbättrad livssituation utan kriminalitet och destruktivitet, i linje med tidigare forskning (Bickle & Cesaroni, 2026, s.335-336). Empati förstås därmed som ett verktyg för att, inom en institution där individen utsätts för hög psykisk påfrestning, motivera intagna till en förändrad livsstil efter häktningsperioden. Detta visar på hur kriminalvårdare, inom ramen för organisatoriska krav, använder sitt handlingsutrymme för att bedriva förändringsarbete. Här synliggörs att kriminalvårdare som gatubyråkrater (Lipsky 1980, s.13) inte enbart verkställer regler, utan även tolkar och omsätter organisationens mål i praktiken genom egna bedömningar och relationsskapande arbete. Empati blir därmed ett praktiskt verktyg inom deras handlingsutrymme för att skapa förändring och främja rehabilitering, trots att arbetet sker inom en kontrollerande institution. Utan förmågan att “se människan” riskerar arbetet enligt Sam att bli mekaniskt: “...vi har ju en ganska fyrkantig struktur, vi har många klienter [...] det blir liksom mekaniskt då om man inte samtidigt ser människan bakom den här personen som vi hanterar då...”. Empati kan således förstås som ett centralt förhållningssätt i arbetet med att möjliggöra “en bättre väg ut”, även om det samtidigt begränsas av hög arbetsbelastning och resursbrist. Konsekvensen blir att kriminalvården tvingas prioritera klienter, där minderåriga får högst prioritet på bekostnad av ungdomarna (18-21 år) och de vuxna. Detta framkommer i Kims berättelse:

“...vi hade en kille som fyllde 18 för två veckor sedan. Häktet var så här, okej men nu är du 18. Nu skiter vi i dig, nu får du göra vad du vill. Alltså, medan innan så var det så här, nej men du ska få sitta och äta lunch i gemrummet [gemensamhetsrum].”

Kims citat belyser en kritik mot hur kriminalvårdens syn på klienter snabbt förändras när de går från minderåriga till myndiga. Citatet visar hur omsorg och stöd minskar direkt när personen fyller 18 år, trots att individens behov sannolikt är desamma. Kim fortsätter med att beskriva en frustration över att ungdomar som fyllt 18 år inte ges samma möjligheter till isoleringsbrytande åtgärder som barn, vilket påverkar deras möjlighet att arbeta för “en bättre väg ut”. Detta synliggör hur institutionella åldersgränser påverkar kriminalvårdarens möjligheter att bedriva ett kontinuerligt förändringsarbete genom att deras handlingsutrymme reduceras och empati begränsas till de minderåriga. Förhållandet kan förstås som en konsekvens av hur gatubyråkrater, inom ramen för begränsade resurser och organisatoriska prioriteringar, tvingas rikta insatser mot de individer som bedöms ha störst potential att påverkas av stöd och behandling (1983, s.108-111). Detta liknar det Lipsky (1980, s.108-111) benämner som “creaming”, där vissa klienter prioriteras till följd av hög arbetsbelastning och begränsade handlingsmöjligheter. I relation till de höga krav som ställs gällande omhändertagande av barn samt utifrån deras utveckling och formbarhet kan de uppfattas som mer mottagliga för förändring än äldre ungdomar eller vuxna. På så sätt framträder hur kategoriseringar utifrån ålder och institutionella regelverk påverkar vilka individer som ges tillgång till stödinsatser och relationsskapande arbete. Detta upplevs som problematiskt där en pågående förändringsprocess bryts och där den unge riskerar att “tappas” i systemet trots tidigare arbete gentemot en “bättre väg ut”, vilket Kim belyser:

“den här killen som fyllde 18 för bara någon vecka sedan, [...] jag vill inte att vi ska tappa honom, [...], för tre veckor sedan satt han och rullade chokladbollar.”

Det Kim beskriver kan förstås som en spänning mellan kriminalvårdens rehabiliterande ambitioner och verksamhetens begränsningar. I relation till den första forskningsfrågan kan det förstås hur Kim, inom sitt handlingsutrymme, försöker balansera empati och kontroll i arbetet med unga lagöverträdare. Kim betonar vikten av relationsskapande och stöd för att motivera unga till förändring, men visar samtidigt hur organisatoriska begränsningar och åldersgränser påverkar möjligheten att upprätthålla detta arbete. De begränsningar och avvägningar som Kim beskriver får även betydelse för hur empati omsätts i det dagliga arbetet i form av konkreta strategier i mötet med klienter. Detta fördjupas i följande avsnitt som, i relation till den andra forskningsfrågan, behandlar hur kriminalvårdare använder sitt handlingsutrymme för att upprätthålla kontroll.

5.3 Neutralitet genom distans

En strategi för att se människan bakom brott framkommer ur empirin som att ta avstånd från att ta del av de häktades brottsrubricering. Detta beskrivs av Robin, som menar hur kunskap om exempelvis sexualbrott väckte en stark känsla av obehag, "...då blev man ju lite äcklad", och framhåller att "...desto mindre man vet desto mer kan man bemöta dem som en vanlig människa..." Detta kan tolkas som en medveten strategi för att upprätthålla ett neutralt och professionellt bemötande, där individen inte reduceras till den handling hen misstänks för. Teoretiskt kan detta ses som ett sätt att motverka det Lipsky beskriver som "arbetarbias", där tjänstemän medvetet eller omedvetet differentierar klienter baserat på moraliska värderingar eller etiska preferenser (Lipsky, 1980, s.108-111). Genom att aktivt välja bort information om brottet försöker intervjupersonerna förhindra att klienterna placeras i ett negativt "byråkratiskt fack" baserat på handlingens moraliska laddning (Lipsky, 1980, 59-60). Detta ligger i linje med tidigare forskning som betonar att en förutsättning för empati i arbetet med unga lagöverträdare är att personalen ser bortom den formella rollen och betraktar den intagne som en människa (Tarrant & Torn, 2021, s.301,304). Genom att inte låta brottsinformation påverka mötet skapas förutsättningar för att behandla klienter likvärdigt, oberoende av brottets karaktär eller allvar. Detta förhållningssätt kan ses som en praktisk tillämpning av Barnkonventionens grundprinciper om icke-diskriminering (artikel 2) och barnets bästa (artikel 3) (UNICEF, u.å). Genom att medvetet undvika information som kan väcka dömande känslor, säkerställer kriminalvården att barnet behandlas med den respekt som artikel 37 kräver, där fokus ligger på individen snarare än brottet (UNICEF, u.å). Intervjupersonen Kim berättar:

"...I början tyckte jag att det var jättespännande att läsa vad alla satt för. [...] Idag, då brukar jag faktiskt inte ens kolla upp var det är de sitter för [...] det spelar ingen roll. Så jag märkte att när jag gjorde det så vart jag lite dömande. [...] Och då har jag bara bestämt mig för att, nej, jag kollar inte vad de sitter för. För att försöka vara så neutral som möjligt."

Kims utsaga synliggör en reflexiv utveckling över tid. Den initiala nyfikenheten av viljan att veta vad klienterna satt häktade för, ersätts gradvis av en insikt om hur denna kunskap påverkar det egna bemötandet. Denna medvetna förändring av det egna förhållningssättet kan förstås som djupagerande (Hochschild, 1983). Deltagarna arbetar här aktivt med att förändra

sina inre känslor, att inte känna sig dömande, för att de ska stämma överens med yrkesrollens känsloregler om neutralitet och professionalitet (Hochschild, 1983, s.56-57, 89-90). Att reglera känslor genom att undvika dömande information blir därmed ett verktyg för att hantera det "dubbla uppdraget" av både kontroll och återanpassning (Nylander, Lindberg & Bruhn, 2011, s.469). Analytiskt kan detta förstås som ett sätt att hantera den potentiella konflikten mellan empati och kontroll. Genom att inte internalisera brottets karaktär skapas bättre förutsättningar för ett empatiskt förhållningssätt som inte påverkas av brottets moraliska laddning. Samtidigt innebär strategin inte att kontrollaspekten upphör, utan snarare att den frikopplas från individuella värderingar. På så sätt kan kontroll möjligen utövas mer konsekvent, utan att påverkas av subjektiva reaktioner. Genom att medvetet forma sin uppfattning om klienten oberoende av brottet, använder kriminalvårdare sitt professionella handlingsutrymme för att säkerställa att regeltillämpning och kontroll förblir konsekvent och rättssäkert (Haggerty & Bucerius, 2020, s.147-148; Stevens, Schultz & Patterson, 2024, s.2). Samtidigt visar materialet att neutralitet och professionellt bemötande inte enbart handlar om att distansera sig från brottsinformation, utan också att upprätthålla känslomässiga och relationella gränser i mötet med klienterna. Detta blir särskilt tydligt i strategin att vara personlig men inte privat, vilket kan förstås som ett sätt att upprätthålla kontroll, i enlighet med den andra forskningsfrågan. Detta behandlas i nästa avsnitt.

5.4 Personlig men inte privat

En strategi som ofta lyfts fram i relationsbyggandet är att vara personlig men inte privat, vilket framträder som en central princip i intervjupersonernas beskrivningar. Detta är i linje med Nylander, Lindberg och Bruhns (2011) forskning som visar att uttrycket "var personlig men inte privat" är ett genomgående ideal inom den svenska kriminalvården. Studien betonar att arbetet förutsätter ett respektfullt bemötande och förtroendeskapande relationer, samtidigt som personalen behöver upprätthålla en professionell känslomässig distans (2011, s.472). Detta uttrycks explicit av intervjupersonen Sam som menar att "man kan vara personlig även om man inte är privat", för att skapa en genuin och förtroendefull relation utan att överskrida professionella gränser. Samtidigt betonas behovet av en medveten gränsdragning, där privata detaljer aktivt hålls tillbaka, Sam fortsätter: "man undviker ju berätta detaljer om vart man bor" eller information om familjeförhållanden.

Denna balans framstår som avgörande, då kriminalvårdare beskriver att personlig närvaro är en förutsättning för att nå fram till klienterna, “man måste också vara personlig om man ska kunna möta klienter [...] annars kommer man aldrig igenom”, menar Sam. Ett visst mått av personlig öppenhet kan ha en relationsstärkande effekt, vilket Robin bekräftar genom att beskriva hur öppenhet resulterat i att man blir “en människa bakom den blå uniformen liksom istället för bara en uniform man kan kasta skit på.” Att personal och intagna ser varandra som mänskliga och kan se bortom uniformen beskrivs av Tarrant och Torn (2021) som en av nyckelfaktorerna för att empati överhuvudtaget ska kunna uppstå i relationen. Genom att personalen bjuder på sin personlighet skapas förutsättningar för det förtroende som krävs för att nå fram till den unga intagna (2021, s.304). Att vara personlig blir därmed ett verktyg för att uppfylla artikel 37 i Barnkonventionen, som betonar att barn som berövas sin frihet ska behandlas med mänsklighet och respekt för sin inneboende värdighet (UNICEF, u.å).

Dock lyfts riskerna med att bli för privat, där intervjupersonen Sam påpekar att för stor öppenhet kan innebära att man uppfattas som ett “lätt byte”, där man ökar risken för utsatthet och sårbarhet. Denna oro för utsatthet synliggör riskerna med att överskrida professionella gränser, då ett alltför privat eller vänskapligt förhållningssätt till de intagna kan skapa inkonsekvens och öppna upp för att regler och gränser provas (Stevens, Schultz & Patterson, 2024, s.3; Haggerty & Bucarius, 2020, s.145). Detta kan tolkas utifrån Hochschild och hennes sätt att belysa känsloregler utifrån olika yrkesroller. Likt kriminalvårdare, består skuldindrivares yrkesroll till stor del av ett hårt yttre och hög status för att utföra sitt arbete. Hochschild menar att om denne misslyckas med det emotionella arbetet så riskerar det att bli en svaghet vilket kan utnyttjas eller bestraffas (Hochschild, 1983, s.140-141). Strategin “personlig men inte privat” kan därmed förstås som ett sätt att agera i linje med yrkesrollens känsloregler för att kunna upprätthålla auktoritet och maktövertag. Dessutom kan strategin underlätta att hantera spänningen mellan relationsskapande och kontroll, där kriminalvårdare navigerar mellan att vara öppna och att skydda sin professionella integritet. I linje med detta framstår strategier för att hantera sitt känslomässiga engagemang som ett sätt att förhålla sig till yrkesrollens känsloregler.

Från intervjuerna framträder tydliga strategier för att hantera risken att bli alltför känslomässigt engagerad i arbetet. En central strategi är att använda uniformen som ett

symboliskt och praktiskt verktyg för att skapa distans mellan det professionella och det privata jaget. Detta uttrycks av intervjupersonen Alex som säger:

“När man kommer till jobbet och man klär på sig uniformen och man åker upp så man lämnar ju någonstans sina privata känslor i skåpet. Även fast man absolut blir berörd ibland”

På liknande sätt framhåller intervjupersonen Kim:

“Annars så försöker jag liksom tänka att när jag sätter på mig min uniform, då tar jag på mig min tjänstemannaroll. Och när jag tar av mig min uniform, då tar jag av mig min tjänstemannaroll.”

Dessa utsagor synliggör hur kriminalvårdare aktivt arbetar med att reglera sitt känslomässiga engagemang genom en form av rollseparering, där uniformen fungerar som en tydlig gräns mellan arbete och privatliv. Att kunna reglera och begränsa sina känslor skapar förutsättningar för kriminalvårdare att upprätthålla professionell kontroll, i linje med yrkesrollens känsloregler (Hochschild, 1983, s.140-141). För det första möjliggör rollsepareringen en mer konsekvent och förutsägbar tillämpning av regler. Genom att inte låta känslor, såsom sympati, irritation eller frustration, styra beslutsfattandet, kan kriminalvårdare agera utifrån institutionella riktlinjer snarare än individuella impulser. Detta kan medföra stärkt legitimitet i kontrollutövningen. För det andra, fungerar den emotionella distansen som ett skydd för att inte bli manipulerad eller alltför involverad i enskilda klienters situation. Detta till följd av att det emotionella arbetet och synliggörandet av personliga känslor kan fungera som signalfunktioner för individen själv men även för utomstående att tolka (Hochschild, 2012, s.29-30). I en miljö där relationer kan präglas av maktobalanser och strategiska interaktioner blir förmågan att hålla en viss distans central för att kunna fatta beslut som inte påverkas av personliga band. Att agera utifrån sin tjänstemannaroll snarare än personliga impulser är därmed centralt för hur kriminalvårdare använder sitt professionella handlingsutrymme. Sammantaget synliggör materialet hur känsloreglering fungerar som en aktiv strategi för att upprätthålla kontroll och professionella gränser i arbetet. Hur kriminalvårdare utifrån sitt handlingsutrymme gör avvägningar mellan empati och kontroll, kopplat till den första forskningsfrågan, behandlas vidare i nästa avsnitt, respekt under villkor.

5.5 Respekt under villkor

I materialet framträder respektfullt bemötande som en central strategi i kriminalvårdares arbete med att balansera empati och kontroll i mötet med unga lagöverträdare. Flera intervjupersoner betonar vikten av att visa respekt och förståelse, vilket överensstämmer med Kriminalvårdens forskningsrapport (2026d, s.20). Respekt förväntas ömsesidigt, både från kriminalvårdare och från de unga, vilket kriminalvårdaren Kim, likt många av sina kollegor, uttrycker:

“...vi är här för att ta hand om dig och se till att din tid blir så bra som möjligt. Men då handlar det om att vi ger dig respekt, då ska du ge oss respekt. För det är ju någonting jag har lärt mig, att respekt är jätte, jätte, jätte, jätteviktigt...”

Kims citat kan förstås som att ömsesidig respekt är en grundläggande förutsättning för ett fungerande samspel mellan personal och klienter. Citatet kan ytterligare tolkas utifrån emotionellt arbete, genom omsorg “vi ska ta hand om dig” och kontroll där omsorgen är villkorad “då ska du ge oss respekt” vilket markerar tydliga gränser för den intagne.

Ytterligare kan “om vi ger dig respekt, då ska du ge oss respekt” illustrera hur kriminalvårdare använder sitt handlingsutrymme, i enlighet med teorin om gatubyråkrater, för att balansera omsorg och kontroll, där kriminalvårdarnas bemötande avgörs av klientens beteende och uppförande.

Att bemöta unga lagöverträdare med respekt och förståelse framträder således inte som villkorslöst. För att illustrera detta används material från deltagarnas analyser av ett fiktivt case gällande en ung lagöverträdare som misshandlade sig genom att provocera personal och vägrade lyssna på regler. I caset framkom även att barnet levde med svåra familjeförhållanden, i form av familjehem och HVB-hem, samt psykisk ohälsa under häktningstiden. Analysen av den fiktiva situationen visar att de unga lagöverträdarna bemöts med respekt under villkor, där övertramp av de institutionella reglerna resulterar i en förskjutning från ett mer empatiskt och relationsorienterat bemötande till ett mer kontrollinriktat förhållningssätt. Denna villkorade respekt blir särskilt tydlig i Alex resonemang, där kontroll och säkerhet framställs som överordnat vid regelöverträdelser:

“Men där tror jag det är jätteviktigt att som kriminalvårdare och som en annan vuxen i situationen sätta tydliga gränser och markera vad som är okej och inte. För det som sagt... kontrollarbetet och säkerhetsarbetet går alltid först på något vis [...]. Men sen tror jag också att det är väldigt viktigt med unga att man däremellan inte bara lämnar det vid att ha ett uppsträckande samtal eller... hantera liksom misskötsamheten utan att man också försöker närma sig alltså relationsmässigt. För att med just unga så upplever jag iallafall att det är först när dom känner något viss förtroende eller respekt för mig som kriminalvårdare som dom faktiskt lyssnar på vad jag säger. Så är jag bara den som säger ifrån, skäller, höjer rösten, punktmarkerar då får jag sällan gehör liksom [...].”

Alex resonemang synliggör behovet av ett arbetssätt som främjar relationsskapande som i sin tur har inverkan på säkerhetsarbetet. Resonemanget överensstämmer med tidigare forskning som beskriver ett igenkännande förhållningssätt som en central komponent i relationsskapande (Kriminalvården, 2026d, s.19) Från ett teoretiskt perspektiv kan beskrivningen att “kontrollarbetet och säkerhetsarbetet går alltid först” tolkas som de organisatoriska ramar som reglerar handlingsutrymmet. Dock belyser vad som sker efteråt, “att man också försöker närma sig alltså relationsmässigt”, den mänskliga dimensionen i gatubyråkraternas arbete och hur det professionella omdömet blir avgörande för hur den intagne hanteras framöver (Lipsky, 1980, s.15). Alex synliggörande av hur relationsbyggande arbete har en positiv inverkan på säkerhetsarbetet bekräftas av tidigare forskning som framhäver hur närvarande personal och positiva interaktioner bygger relationer präglade av respekt, konfliktminimering och en minskad vi-mot-dem mentalitet (Kriminalvården, 2026d, s.20). Detta bekräftas av intervjupersonen Sam som betonar hur vänlighet och relationsbyggande har haft inverkan på antalet incidenter på häktet:

“...det är alltid så när man skapar en personlig relation med en annan människa så minskar risken betydligt att man... att man agerar våldsamt [...] Så om vi skapar en bra personlig relation till våra klienter så stärker det säkerheten över hela taget då. Och den kultur vi odlar visar faktiskt på det här ganska tydligt för vi ligger i topp tror jag i Sverige på att vi har haft minst incidenter... hos oss på häktet då. Och jag tror det är kopplat till den här kulturen vi försöker odla då, med ett respektfullt och vänligt bemötande”

Sams beskrivning uttrycker en stark stolthet över den organisatoriska kulturen och dess låga incidentnivå. Detta kan förstås som en form av professionell identitetsskapande, där ett

"respektfullt och vänligt bemötande" blir en del av hur verksamheten framstår som framgångsrik och effektiv. Utifrån gatubyråkrati (Lipsky, 1980) kan detta kopplas till hur kriminalvårdare i sin roll utvecklar lokala arbetsstrategier och en yrkeskultur som både hanterar arbetsbelastningen och legitimerar praktiska arbetssätt. Relationer och bemötande blir då inte bara individuella val, utan en del av en institutionell strategi för att hantera risk, begränsade resurser och krav på säkerhet.

Citatet belyser även hur kriminalvården i stor utsträckning använder mjuk makt baserad på självreglering snarare än genom tvång, vilket överensstämmer med tidigare forskning (Crewe, 2011, s.456, 460). Ett exempel på sådan makt, utifrån kriminalvårdares handlingsutrymme, är möjligheten att påverka hur regler tillämpas och vilka konsekvenser olika beteenden får i vardagen. Exempelvis beskriver Charlie hur personalen kan påverka klienternas tillgång till aktiviteter såsom gym och gemensamhetsrum, vilket kan begränsas vid misskötsel. Detta synliggör hur kontroll inte enbart utövas genom direkta sanktioner, som tillsägelser, varningar eller bestraffningar som konfiskering av föremål. Här synliggörs istället mer subtila strategier, i linje med definitionen av mjuk makt, för att upprätthålla kontroll där tillgång till eftertraktade aktiviteter, som gym och gemensamhetsrum, fungerar som motivation för att bete sig önskvärt (Haggerty och Bucerius, 2020; Stevens, Schultz och Patterson, 2024). Användningen av mjuk makt kan således tolkas som ett sätt att inte skada respekten eller relationen mellan kriminalvårdare och klient samtidigt som kriminalvårdare utövar kontroll och behåller sin maktposition.

Användningen av mjuk makt kan förstås med utgångspunkt i Lipskys (1980, s.15) teori om gatubyråkrater, som betonar den mänskliga dimensionen i gatubyråkraters arbete. Denna dimension kan i liten utsträckning kontrolleras av regler och riktlinjer och handlingsutrymmet definieras i stället av gatubyråkratens iakttagelser och omdöme. Kriminalvårdarnas avvägning mellan relationsbyggande arbete och kontrollarbete avgörs i relation till vad som uppfattas som regelöverträdelse. Intervjupersonernas utsagor om att säkerhet och kontrollarbete prioriteras vid regelöverträdelse visar på hur avvägningen görs i teori, men vilka situationer som möts av kontroll respektive empati i praktiken är upp till kriminalvårdaren. Detta handlingsutrymme har i sig en avgörande funktion då det, för det första, stärker gatubyråkratens auktoritet och självkänsla i yrkesrollen. För det andra har det en påverkan på klienten då denne ser gatubyråkraten som "nyckeln till deras välbefinnande" (Lipsky, 1980,

s.15). Således kan en konstatera att respekt och ett relationsfrämjande arbetssätt är högst kontextuellt och att avvägningen görs utifrån kriminalvårdares handlingsutrymme. Resultatet visar även hur organisatoriska villkor är avgörande för kriminalvårdarnas handlingsutrymme och vilka strategier som används för att upprätthålla kontroll. Detta framkommer i nästa avsnitt, organisatorisk kontroll, som fungerar som komplement till tidigare avsnitt avseende kontrollstrategier, för att besvara den andra frågeställningen.

5.6 Organisatorisk kontroll

Kriminalvårdare kan, i linje med tidigare resonemang, konstateras använda kontrollstrategier utifrån sitt handlingsutrymme. Dessa aktiva strategier för att upprätthålla kontroll, såsom att använda tillgång till gym eller gemensamhetsrum för bestraffning eller belöning, formas av organisatoriska villkor. Dessa organisatoriska villkor präglas i sin tur av arbetsbelastning och resurser, vilket påverkar handlingsutrymmet och vilka kontrollstrategier som i praktiken blir möjliga. Resultatet från intervjuerna stämmer väl överens med tidigare forskning samt statistik gällande den höga belastningen inom Kriminalvården (2026b). För att belysa detta används isoleringsbrytande åtgärder i detta avsnitt som exempel. Intervjupersonen Robin uppger hur arbetssituationen är ansträngd och att detta påverkar såväl relationsbyggandet som möjligheterna för isoleringsbrytande åtgärder, vilket kriminalvårdare kallar "isolbryt".

“...vi har ju knappt tid att sitta med intagna och bara prata eller isolbryta dem, vi har ju knappt tid med det för det är ju både dubbelbelagt på vissa av våra celler [...] vår avdelning är konstant full hela tiden, [...] vi försöker så gott vi kan med barnen. Det är ungdomarna och vuxna som blir lidande av belastningen.”

Robins citat synliggör en spänning mellan kriminalvårdens organisatoriska förutsättningar för isoleringsbrytande verksamhet och ambitionerna att bedriva ett arbete som främjar relationer och förändring. Vidare betonas hur organisatoriska begränsningar i form av brist på variation av isoleringsbrytande aktiviteter och tillgång till rum sätter tydliga gränser för barnens vardag på häktet. När Robin blir tillfrågad vad de unga kan göra på sin isoleringsbrytande tid svarar hen: “Inte mycket... titta på film, det är väl ungefär det. Spela spel, det är ungefär det vi kan erbjuda liksom. Det är inte mycket alls.”. Mika stärker i sin tur Robins berättelse gällande den höga belastningen och hur detta påverkar de unga lagöverträdarna:

“Alltså det är väldigt hög belastning, ehm... vi är ju mer än fulla där jag jobbar så att... det finns många att ta hand om och som sagt många olika behov så vi är väldigt, väldigt belastade vilket också påverkar självklart de här unga lagöverträdarna... ehm... som inte får kanske den tid som de kanske behöver... och vi är ju bara ett visst antal människor som jobbar där... och vi har ju inte alla resurser liksom som kanske behövs [...] men ja vi gör ju så gott vi kan liksom, men vi är fulla och vi hade behövt mer absolut.”

Citatet kan förstås som en beskrivning av hur hög arbetsbelastning och resursbrist påverkar kriminalvårdares möjligheter att ge tillräckligt stöd till klienterna, särskilt unga lagöverträdare. Trots ambitionen att möta olika behov framgår att personalen inte räcker till, vilket innebär att vissa klienter inte får den tid och uppmärksamhet som anses behövas. När vi under intervjun frågar vad personalen hade behövt framkom en tydlig bild av ett behov av framför allt ökade resurser gällande tid och personal för att kunna arbeta mer individanpassat och relationsskapande. Mika beskriver hur ökade resurser hade möjliggjort ett mer aktivt stöd där kriminalvårdare kan vara närvarande och aktivt bidra till att modellera socialt acceptabla beteenden. Detta framstår som en viktig del i ambitionen att skapa en ”bättre väg ut”, där frihetsberövandet inte enbart handlar om kontroll utan också om stöd och förändring. Denna ambition begränsas dock i praktiken, vilket Mika beskriver:

“...de får sina fyra timmar men man hade gärna velat arbeta med dem mer för oftast så försöker man hitta någon som de kan sitta tillsammans med för att få sina fyra timmar men det är också individer som har begått brott så att ibland kanske de behöver ha någon annan mänsklig... där vi kan hjälpa till och modellera vad man, hur man agerar rätt i samhället och så... så där hade man kanske behövt fler individer som kan hjälpa till med bara det. Vi har ju något som heter IBÅ som jobbar mycket med isoleringsbrytande åtgärder, men som sagt vi är väldigt många och de ska ta hand om väldigt många klienter, det är inte bara barnen, även fast de är prio...”

I Mikas citat framkommer hur de frihetsberövade barnen får umgås med varandra, i brist på personal, trots att det går emot kriminalvårdarnas ambitioner. Detta kan ur ett barnrättsperspektiv problematiseras då det nödvändigtvis inte överensstämmer med barnets bästa att sitta med andra häktade snarare än med vuxna som kan agera lämpliga förebilder, vilket även bekräftas i Mikas citat. Vidare kan utsagan tolkas i relation till teorin om gatubyråkrater som belyser att hög arbetsbelastning kan leda till användning av genvägar för att underlätta arbetet (Lipsky, 1980, s.18). Att placera häktade barn med andra kan tolkas som

en sådan genväg när brist på personalresurser eller lokaler blir för påtaglig. Ambitionen att verka för “en bättre väg ut” i enlighet med barnets bästa blir därmed villkorad av organisatoriska begränsningar.

Den höga arbetsbelastningen och resursbristen kan således, med grund i intervjupersonernas utsagor, konstateras resultera i att de unga lagöverträdarna möter former av begränsningar i till exempel isolerbrytande tid och variation på aktiviteter. Utöver de fyra timmarna av isoleringsbrytande ges begränsat utrymme för samtal och aktiviteter, vilket innebär att de unga, trots kriminalvårdarnas egna ambitioner, tillbringar stora delar av tiden isolerade. Den organisatoriska kontexten kan således skapa en indirekt kontroll där det inte är kriminalvårdarnas aktiva ingripanden som upprätthåller kontroll utan snarare de strukturella villkoren i verksamheten som kontrollerar den unges möjligheter. Detta kan jämföras med Lipskys användning av begreppet alienation, vilket beskriver relationen mellan arbetaren och dennes arbete i termer av kontroll, beslutsfattande och påverkan (Lipsky, 1980, s.75-76). Lipsky (1980, s.75-76) beskriver hur alienation uppstår då gatubyråkraten inte har kontroll över arbetet. Hög arbetsbörda kan således innebära alienation, där arbetet blir “mästaren” och arbetaren tvingas fokusera på det mest grundläggande till följd av tidsbrist (Lipsky, 1980, s.79). Den nuvarande belastningen inom kriminalvården synliggör en alienation där kriminalvårdare upplever en kontrollförlust kopplat till sina ambitioner om rehabilitering och isoleringsbrytande till följd av resursbrist och arbetstempo. I denna kontext tvingas kriminalvårdare prioritera det mest grundläggande, som barnens rättighetsbelagda fyra timmar isoleringsbrytande och där resten behövs bortprioriteras. Detta visar således hur hög arbetsbelastning formar gatubyråkratens handlingsutrymme.

Villkoren för isoleringsbrytande åtgärder och möjlighet till förändringsarbete, som formats av den höga arbetsbelastningen, riskerar i sin tur att stå i konflikt med barnkonventionen. Barnkonventionen (artikel 37) uttrycker att frihetsberövande barn ska behandlas humant och med respekt för dennes inneboende värdighet och behov, i förhållande till ålder (UNICEF, u.å). Den höga arbetsbelastningen kan anses försämra kriminalvårdens möjligheter att tillgodose barns rättigheter i praktiken. Vid en minskad arbetsbelastning eller ökade resurser skulle kriminalvården kunna skapa goda förutsättningar för barns utveckling och forma frihetsberövandet efter barnets behov och ålder. Detta skulle möjliggöra bland annat större variation i aktiviteter och utökade möjligheter till isoleringsbrytande insatser, utöver de fyra

timmarna. I dagsläget begränsar dock de organisatoriska villkoren dessa möjligheter, vilket innebär att uppfyllandet av barns rättigheter i hög grad blir beroende av strukturella villkor snarare än kriminalvårdarnas ambitioner.

6. Avslutande diskussion

Syftet med studien var att undersöka hur kriminalvårdare, utifrån sitt handlingsutrymme, beskriver och hanterar balansen mellan empati och kontroll i arbetet med unga intagna, samt hur de förhåller sig till eventuella spänningar mellan barns rättigheter och institutionella krav på kontroll. Resultatet besvarar den första forskningsfrågan “Hur beskriver och förstår kriminalvårdare balansen mellan kontroll och empati i arbetet med unga lagöverträdare?” genom att betona vikten av emotionellt- och relationsbyggande arbete. Balansen mellan empati och kontroll beskrivs och förstås av intervjupersonerna som kompletterande element, snarare än motsatser, där ett empatiskt förhållningssätt underlättar kontrollarbetet, något som även framkommit i tidigare forskning. Deltagarna lyfter vikten av respekt och att “se människan” vilket i sin tur anses påverka klienternas beteende i positiv bemärkelse. Ett sådant förhållningssätt ansågs dock villkorat, där regelöverträdelser bemöttes med kontroll i första hand. Balansen mellan empati och kontroll var därför beroende av kriminalvårdares handlingsutrymme där kriminalvårdarens tolkningar och uppfattningar om klientens beteende formade bemötandet.

Analysen framhåller, som svar på den andra frågeställningen “Vilka strategier använder kriminalvårdare utifrån sitt handlingsutrymme för att upprätthålla kontroll och hur förhåller sig dessa till barns rättigheter?”, tydliga strategier som kriminalvårdare använder utifrån sitt handlingsutrymme för att upprätthålla kontroll. Exempel på detta var bland annat att inte ta del av brottsrubriceringar och att vara “personlig men inte privat”. Detta visade sig vara användbara strategier för att inte bli för känslomässigt engagerad och därmed kunna upprätthålla kontroll. Dessa strategier förhåller sig i positiv bemärkelse till barnkonventionen då de inte inskränker på barns rättigheter vad gäller barnets bästa men även gällande rättigheter specifikt kopplade till frihetsberövandet. Dock framstår organisatoriska begränsningar, i och med den höga arbetsbelastningen, som ett hinder för att verka för barns rätt till utveckling och ett frihetsberövande anpassat till ålder och mognad. Utöver de fyra timmar rättighetsbelagd isoleringsbrytande aktivitet ges lite utrymme för isoleringsbrytande

eller relationsbyggande arbete. Detta, i kombination med bristande resurser avseende lokaler och aktiviteter, upplever intervjupersonerna som ett hinder för ett förändringsarbete med ambitionen om “en bättre väg ut”. Kontroll upprätthålls därför inte enbart av aktiva beslut från kriminalvårdare utan även genom indirekt kontroll formad av organisatoriska villkor. Frågeställningarna kan, med utgångspunkt i resultatet, således anses vara besvarade.

En styrka med studien är att den kvalitativa ansatsen möjliggjorde fördjupade resonemang kring kriminalvårdarnas upplevelser och handlingsstrategier i arbetet med unga intagna. Eftersom studien bygger på kriminalvårdarnas egna beskrivningar och tolkningar av sitt arbete, innebär det att faktiska praktiker och interaktioner inte kunnat observerats direkt. Resultatet speglar således intervjupersonernas upplevelser och självpresentationer, vilket kan innebära att vissa aspekter av arbetet framställs på ett mer reflekterat eller socialt önskvärt sätt. Vidare innebär studiens begränsade urval att resultaten inte kan generaliseras till kriminalvården som helhet. Syftet med studien har dock inte varit att producera generaliserbara resultat, utan snarare skapa en djupare förståelse för kriminalvårdares erfarenheter och resonemang inom den specifika kontext som undersökts. Uppsatsens tidsmässiga ramar och kriminalvårdens höga belastning begränsade även möjligheten till att inkludera fler deltagare och genomföra ett mer omfattande analysarbete, vilket potentiellt hade kunnat bidra till större variation i materialet och ytterligare nyanser i analysen.

I förhållande till tidigare forskning, som framförallt analyserat anstalter i Sverige och utomlands, bidrar denna studie till att fylla en kunskapslucka vad gäller en häkteskontext. Resultaten bidrar till att belysa kriminalvårdares dubbla roll gällande empati och kontroll samt hur detta förhåller sig till barns rättigheter i praktiken. Detta framstår som särskilt relevant i förhållande till det nuvarande rättsläget och den kommande sänkningen av straffbarhetsåldern, vilket i framtiden innebär fler barn inom kriminalvårdens verksamhet. Utifrån studiens begränsningar är framtida forskning inom ämnet, som inkluderar ett större urval, relevant för att kunna skapa en bredare förståelse för fenomenet. Framtida forskning hade vidare kunnat inkludera observationer som fångar dagliga möten och interaktioner för att inte enbart baseras på kriminalvårdares subjektiva bedömningar.

7. Referenser

7.1 Lagar och författningar

SFS 1942:740. Rättegångsbalk

SFS 1962:700. Brottsbalk

SFS 1965:167. Lag med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

SFS 1998:603. Lag om verkställighet av sluten ungdomsvård

SFS 2010:611. Häfteslag

7.2 Statliga dokument

Kriminalvården (u.å). Frågor och svar om häkte.

<https://www.kriminalvarden.se/kontakt/fragor-och-svar/fragor-och-svar-om-hakte/#hur-lange-far-man-sitta-haktad-som-langst> [2026-03-21]

Kriminalvården (2026a). Tiden i häktet.

<https://www.kriminalvarden.se/hakte-fangelse-och-frivard/hakte/tiden-i-haket/> [2026-04-02]

Kriminalvården (2026b). Utkast till lagrådsremiss Sänkt straffbarhetsålder för allvarliga brott. (Dnr KV 2025-27014). Kriminalvården

Kriminalvården (2026c). Årsredovisning 2025. Tillgänglig

<https://www.kriminalvarden.se/globalassets/dokument/publikationskatalogen/ekonomi/kriminalvardens-arsredovisning-2025.pdf>

Regeringskansliet (2026). Regeringen föreslår sänkt straffbarhetsålder för allvarliga brott och skärpta regler för unga lagöverträdare [pressmeddelande], 26 januari.

<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2026/01/regeringen-foreslar-sankt-straffbarhets-alder-for-allvarliga-brott-och-skarpta-regler-for-unga-lagovertradare/>

SOU 2025:11. Straffbarhetsåldern.

7.3 Tidigare forskning

Bickle, K. Cesaroni, C. (2026). Canadian Youth Correctional Officers' Views on Their Work and Relationships with Youth in Their Care. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, Vol. 70, suppl. 4 (2026), s. 332-348

DOI: 10.1177/0306624X241246096

Crewe, B. (2011). Soft power in prison: Implications for staff-prisoner relationships, liberty and legitimacy. *European Journal of Criminology* 8(6):455-468

DOI:10.1177/1477370811413805

Franzén, A. Jonsson, R. (2024). Picking battles: Banal humour and social order: Overlooked affects in staff interaction with incarcerated boys. *Incarceration*, Volume 5, s.1–20

DOI:10.1177/263266632412801

Haggerty, K.D. Bucerius, S.M. (2020). Picking battles: Correctional officers, rules, and discretion in prison. *American Society of Criminology*, 2021:59, s. 137-157.

DOI: 10.1111/1745-9125.12263

Kriminalvården (2026d). Allt handlar om relationer egentligen. Projektnummer: 2024-10515
<https://www.kriminalvarden.se/om-oss/publikationer/forskningsrapporter/allting-handlar-om-relationer-egentligen/>

Lönnqvist, E. (2023). Prisoners of process: The development of remand prisoner rates in the Nordic countries. *Nordic Journal of Criminology*. 24(2):1-19

DOI: <https://doi.org/10.18261/njc.24.2.1>

Nylander, P.Å. Lindberg, O., Bruhn, A. (2011). Emotional labour and emotional strain among Swedish prison officers. *European Journal of Criminology*. 8(6):469-483.

DOI: 10.1177/1477370811413806

Peterson-Badali, M. Cesaroni, C. (2010). Understanding the Adjustment of Incarcerated Young Offenders: A Canadian Example. *Youth Justice*, 10(2), 107-125

DOI: 10.1177/1473225410369290

Ricciardelli, R. Adorjan, M., Peters, A. (2018). Increased clarity or continued ambiguity? Correctional officers' experiences of the evolving Canadian youth justice legislation. *Crime, Law and Social Change* (2019) 71:503–523
<https://doi.org/10.1007/s10611-018-9801-z>

Stevens, L. Schultz, W.J., Patterson, A.C (2024). Discretion as weakness: Exploring the relationship between correctional officers' attitudes toward discretion and attempted boundary violations. *Journal of Criminal Justice* November-December 2024 95, s. 1-9.
<https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2024.102274>

Tarrant, E.A. Torn, A. (2021). A qualitative exploration of young people and prison officers' experiences of empathy within a young offenders' institution. *Journal of Criminological Research, Policy and Practice*, 2021, Vol. 7, uppl. 4, s. 296-317.
DOI: 10.1108/JCRPP-01-2021-0001

Unicef (2026). Barnkonventionen.
<https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten> [2026-03-21]

7.4 Teori och metod

Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 3 uppl. Liber

Hochschild Russel, A. (1983). *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. University of California press.

Hochschild Russel, A. (2012). *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling..* 3 uppl. University of California press

Lipsky, M. (1980). *Street level bureaucracy - Dilemmas of the Individual in Public Services*. Russel sage foundation, New york.

Tavory, I, Timmermans, S. (2014). *Abductive analysis: Theorizing qualitative research*. The University of Chicago Press

8. Bilagor

8.1 Intervjuguide

Inledande frågor

Hur länge har du arbetat som kriminalvårdare?

- Hur skulle du beskriva din roll (alt. dig själv) som kriminalvårdare?
- Hur ser din erfarenhet ut av att arbeta med unga lagöverträdare?

Det nuvarande rättsläget

- Hur skulle du beskriva den nuvarande situationen/belastningen inom kriminalvården?
- Hur upplever du att lagar och riktlinjer påverkar ditt arbete i praktiken?
 - Vilka regler/riktlinjer/rutiner ser du som viktigast/påverkas du mest av (följdfråga)
- Vad innebär "barnets bästa" i praktiken i ditt arbete?
- Hur upplever du relationen mellan barns rättigheter och krav på säkerhet och kontroll?
Kan du ge exempel?

Kriminalvårdare, känslor och empati

- Vad upplever du är viktigast i ditt arbete med unga?
- Hur gör du för att hantera dina egna känslor i mötet med frihetsberövande barn?
 - Finns det stöd att få (för dig som personal)?
- Hur hanterar du balansen mellan empati och kontroll (inte bli för känslomässigt engagerad)?
 - Finns det situationer som är särskilt svåra?

Relationen kriminalvårdare och unga lagöverträdare

- Hur skulle du beskriva relationen mellan dig och de unga du arbetar med?
 - Vad tycker du är viktigt för att skapa förtroende i dessa relationer?

Kriminalvårdares handlingsutrymme

- I vilken utsträckning upplever du att du har utrymme att göra egna bedömningar inom lagens ramar?

- Finns det situationer där du känner dig begränsad av regelverket?
 - Hur hanterar du det?

Case

Föreställ dig att du arbetar med en ung intagen som ofta bryter mot regler, till exempel vägrar att följa instruktioner eller provocerar personal. Samtidigt vet du att barnet har haft en svår uppväxt som bestått av familjehem och HVB-hem. Under tiden på häktet har hen även mått psykiskt dåligt med mycket ångest och nedstämdhet.

- Hur skulle du hantera en sådan situation?
- Hur tänker du kring empati och kontroll här?
- Vad skulle få dig att ändra ditt sätt att agera i situationen?

— Följdfrågor

Avslutande frågor

- Finns det något som du skulle vilja lägga till?
- Var det någon fråga du förväntade dig som vi inte ställt?

8.2 Informationsbrev

Hej! Vi heter Anna Ritzler och Johanna Nilsson och vi studerar vår sjätte termin på kriminologiprogrammet vid Lunds Universitet.

Vi skriver just nu vår kandidatuppsats som syftar till att undersöka hur kriminalvårdare upplever balansen mellan empati och kontroll i arbetet med unga lagöverträdare. Detta involverar personliga känslor och värderingar men även rättsliga och organisatoriska krav, till exempel barnkonventionen.

Vi önskar att intervjua flertalet kriminalvårdare för att få en god inblick i verksamheten samt skapa en förståelse för vilka utmaningar kriminalvårdare ställs inför vad gäller unga lagöverträdare.

- Intervjuerna är semistrukturerade vilket skapar ett öppet samtal med möjlighet att ställa följdfrågor
- Intervjun förväntas ta cirka 30-45 minuter. Intervjun kommer i första hand genomföras digitalt.
- Övergripande teman:
 - Empati och bemötande
 - Kontroll och regler
 - Handlingsutrymme
 - Unga lagöverträdare som grupp, till exempel deras skillnad gentemot vuxna, sårbarhet och ansvar.
- Vissa frågor kan upplevas som personliga. Därmed är det inget krav att besvara alla frågor eller fullfölja intervjun. Vid sådana fall behöver ingen förklaring lämnas.

Intervjun kommer, om du samtycker till detta, att spelas in. Uppgifter hanteras konfidentiellt, i linje med GDPR, och kommer enbart att användas för denna studie. Uppgifter som kan leda till identifiering kommer att justeras eller tas bort. Inspelningar och transkriptioner lagras säkert och kommer att raderas efter att studien avslutats. Uppsatsen kommer att publiceras för allmänheten och du kommer då att kunna ta del av den i sin helhet.

Vi är medvetna om att kriminalvården lyder under sekretess. Vår studie syftar inte till att bryta denna. Ditt deltagande är helt frivilligt och du kan när som helst avbryta din medverkan utan att ange någon förklaring. Inför intervjun kommer vi att samla in ditt samtycke skriftligen.

Har du frågor eller funderingar, kontakta gärna oss. För att komma i kontakt med Lunds universitet ber vi dig att kontakta vår handledare enligt nedanstående uppgifter. Vi hoppas att du är intresserad av att delta i vår studie.

Med vänlig hälsning,

Anna Ritzler och Johanna Nilsson

Kontaktuppgifter

Författare:

Anna Ritzler

Mail: Anna.ritzler@gmail.com

Telefonnummer: 0733748400

Johanna Nilsson

Mail: Johannanilsson03@hotmail.com

Telefonnummer: 0723942299

Handledare:

Cecilia Nordquist

Mail: cecilia.nordquist@soc.lu.se

8.3 Samtyckesblankett

Samtycke till deltagande i studie avseende kriminalvårdares arbete med unga lagöverträdare

Medgivande:

Jag bekräftar härmed att jag tagit del av skriftlig information om studien och accepterar att delta. Jag har fått möjlighet att ställa frågor om studien och fått dessa besvarade.

Jag samtycker till att intervjun spelas in i forskningssyfte. Jag är medveten om att insamlat material kommer att hanteras säkert och enbart användas för studiens ändamål samt raderas efter att studien avslutats.

- ☐ Jag samtycker till att intervjun spelas in
- ☐ Jag samtycker ej att intervjun spelas in, men vill ändå genomföra intervjun

Jag har fått information om att uppgifterna som framkommer i studien kommer att behandlas och framställas på ett sådant sätt att min identitet inte kommer att kunna identifieras i det färdiga materialet.

Jag är medveten om att min medverkan i intervjun är helt frivillig och att jag kan avbryta min medverkan utan att ange skäl.

Ort och datum

Förnamn och efternamn

Mailadress

Namnsteckning
